

แม่น้ำ ลึกซึ้ง และเพื่อน

บทเรียน

สำหรับชุมชนผู้ได้รับผลกระทบจากเขื่อน

INTERNATIONAL
RIVERS
people • water • life

กิตติกรรมประกาศ

หนังสือบทเรียนเล่มนี้ได้ถูกจัดทำขึ้นด้วยการสนับสนุนจากองค์กรอ็อกซ์แฟมแห่งประเทศไทย (Oxfam Australia) และมูลนิธิฟอร์ด บทเรียนเล่มนี้ถูกเขียนขึ้นโดยอิวี่วา อิมฮอฟ ซูซาน หว่อง และแอน แคนทริน ซินเดอร์ ซึ่งมีแซนดอน ลอเรนซ์เป็นผู้ตรวจแก้ครั้งสุดท้าย และคุณเจมี กรีนแบรทเป็นผู้ตรวจแก้คำผิด นอกจากนี้เทอร์ซี เพอร์กินยังได้มีส่วนสำคัญในการวางโครงสร้างและการออกแบบภาพประกอบหนังสือ ขอขอบคุณแฮริส อิวานสำหรับภาพประกอบหนังสือที่สวยงาม และขอบคุณมูลนิธิเฮสเพื่อเรียนที่อนุญาตให้ใช้ภาพอันมีคุณค่าที่ได้สะสมไว้

ขอขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับกลุ่มที่ปรึกษาที่ช่วยให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะ และในการทดสอบใช้บทเรียนในภาคสนามกับชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อน โดยกลุ่มที่ปรึกษาประกอบด้วย กิริน เซเทีย (ประเทศอินเดีย) เพียรพร ดีเทศน์ (ประเทศไทย) โอรา พามัท (ประเทศฟิลิปปินส์) แฟรงกิน รอทแมน (ประเทศบราซิล) เควิน วูดส์ (ประเทศไทย/อเมริกา) เออแคน ไอโบก้า (ประเทศตุรกี/เคอร์ดิสถาน)

ขอขอบคุณ คุณหาญณรงค์ เยาวเลิศ คุณประสิทธิ์พร กาพอ่อนศรี คุณวัชรีย์ เผ่าเหลืองทอง สำหรับบทความเพิ่มเติมในบทที่ ๕ และบทที่ ๖ คุณธีระพงศ์ โพธิ์มั่น คุณสายัณห์ ชำหนึ่ง ในการเรียบเรียงและตรวจทานภาคภาษาไทย บทเรียนชิ้นนี้ถูกบันทึกลงให้เกิดขึ้นจากความกล้าหาญและสติปัญญาของประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากเขื่อนและพันธมิตรจากทั่วโลก

ภาพต้นฉบับที่ใช้ประกอบหนังสือวาดโดยแฮริส อิวาน ภาพประกอบในหน้าที่ ๗ ๑๐ (ภาพบน) ๑๑ ๑๒ (ภาพล่าง) ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๙ (ภาพล่าง) ๒๐ ๒๓ ๒๘ (ภาพล่าง) ๓๐ (ภาพล่าง) ๓๒ ๓๓ (ภาพล่าง) และ ๓๖ ได้รับการเอื้อเฟื้อโดยมูลนิธิเฮสเพื่อเรียน

ออกแบบโดยดีไซน์แอนด์ซันคอลลเลคทีฟ

ฉบับภาษาอังกฤษพิมพ์โดยอิงค์เวิร์กเพรส

จัดพิมพ์โดยเครือข่ายแม่น้ำนานาชาติ พ.ศ. ๒๕๕๙

1847 Berkeley Way, Berkeley CA 94703, USA

Tel: +1 510 848 1155, Fax: + 1 510 848 10089, inof@irn.org,

www.internationalrivers.org

คำศัพท์สำคัญ

ผู้สร้างเขื่อน หมายถึง รัฐบาล หน่วยงานเจ้าของโครงการเขื่อน หรือ บริษัทก่อสร้าง

ค่าชดเชย หมายถึง เงิน หรือสิ่งของอื่นที่ได้รับเพื่อทดแทนสิ่งที่เสียไป

การยกเลิกเขื่อน หมายถึง การทำลายหรือหยุดการใช้งานเขื่อน ซึ่งอาจเป็นการเปลี่ยนโครงสร้างของเขื่อน การเปิดประตูระบายน้ำถาวร หรือทบเขื่อน

การอพยพ หมายถึง การโยกย้ายประชาชนออกจากบ้าน และถิ่นฐานเดิม

ท้ายเขื่อนหรือท้ายน้ำ หมายถึง แม่น้ำหรือพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำที่อยู่ท้ายน้ำลงไปจากเขื่อน

เหนือเขื่อน หมายถึง อ่างเก็บน้ำ แม่น้ำหรือพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำที่อยู่เหนือน้ำขึ้นไปจากเขื่อน

การบรรเทาผลกระทบ หมายถึง วิธีการต่างๆ เพื่อลดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเขื่อน เช่น การตั้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า การระบายน้ำลงไปยังพื้นที่ท้ายเขื่อน หรือให้เงินและวิถีชีวิตแบบใหม่แก่ผู้ได้รับผลกระทบ

เอ็นจีโอ หมายถึง องค์กรพัฒนาเอกชน หรือหน่วยงานที่ไม่ใช่ของรัฐบาล ที่ทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาสังคมด้านต่างๆ

ปฏิบัติการแบบสันติวิธี หมายถึง การจัดกิจกรรมอย่างสงบเพื่อผลักดันกระบวนการตัดสินใจและสร้างความตระหนักแก่สาธารณะเกี่ยวกับการต่อสู้ของชุมชน

ธนาคารสาธารณะเพื่อการพัฒนา หมายถึง ธนาคารระหว่างประเทศที่ปล่อยเงินกู้ให้แก่ประเทศต่างๆ

ธนาคารเอกชนเพื่อการพัฒนา หมายถึง ธนาคารเอกชนระหว่างประเทศที่ปล่อยเงินกู้ให้แก่ประเทศต่างๆ

คณะกรรมการเขื่อนโลก หมายถึง คณะกรรมการอิสระระดับนานาชาติที่ตั้งขึ้นเพื่อศึกษาประสิทธิภาพของเขื่อน

ค้นคว้าทดลองทางเลือกเพื่อทดแทนเขื่อน และจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อการสร้างเขื่อนในอนาคต

รายงานของคณะกรรมการเขื่อนโลกแล้วเสร็จเมื่อปี ๒๕๕๓ หาข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่เว็บไซต์

www.dams.org

สารบัญ

บทนำ

บทที่ ๑ : ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเขื่อน	๑
เขื่อนคืออะไร	๑
เขื่อนทำหน้าที่อะไร	๑
ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับเขื่อน	๒
เหตุผลที่ต้องมีเขื่อน	๓
ใครเป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายสำหรับเขื่อน	๕
บทที่ ๒ : ผลกระทบของเขื่อน	๗
ภาพรวมของผลกระทบ	๗
ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการอพยพโยกย้าย	๑๐
ผู้ได้รับผลกระทบทำน้ำหลายล้านคน	๑๒
บทที่ ๓ : บทเรียนการคัดค้านเขื่อนในระดับสากล	๑๕
ประสบการณ์การคัดค้านเขื่อน	๑๖
ผลกระทบของเขื่อนต่อชุมชน	๑๘
บทที่ ๔ : จะเรียนรู้ปัญหาจากเขื่อนได้อย่างไร	๑๙
การณรงค์	๒๐
กระบวนการการณรงค์	๒๓
เรียนรู้ขั้นตอนของการสร้างเขื่อน	๒๗
บทที่ ๕ : ทางเลือกอื่นที่ไม่ใช่เขื่อน	๓๓
ทางเลือกด้านพลังงาน	๓๓
ทางเลือกด้านการจัดหาหน้า	๓๘
ทางเลือกด้านการป้องกันน้ำท่วม	๔๐
บทที่ ๖ : บทเรียนเรื่องเขื่อนในประเทศไทย	๔๓
เขื่อนปากมูน	๔๓
เขื่อนแก่งเสือเต้น	๔๗
บทสรุป	๕๓
องค์กรเครือข่ายในภูมิภาคต่างๆ	๕๔

บทนำ

ผู้คนทั่วโลกหลายพื้นที่กำลังลุกขึ้นคัดค้านเขื่อนขนาดใหญ่ บางแห่งกำลังต่อสู้เพื่อปกป้องแม่น้ำและวิถีชีวิตของพวกเขาจากโครงการเขื่อนแห่งใหม่ที่ถูกผลักดันให้สร้างโดยรัฐบาลและนักสร้างเขื่อน บางแห่งเรียกร้องค่าชดเชยสำหรับปัญหาที่เกิดจากเขื่อนเก่า บางแห่งเสนอทางเลือกอื่นที่ดีกว่าในด้านพลังงานน้ำ และการจัดการน้ำท่วมซึ่งทั้งหมดนี้เป็นการต่อสู้เพื่อการมีสิทธิมีเสียงในการตัดสินใจอันมีผลกระทบต่อชีวิตของพวกเขา

กว่า ๒๐ ปีที่ผ่านมาการคัดค้านเขื่อนในระดับสากลได้เติบโตขึ้นอย่างเข้มแข็งและประสบความสำเร็จในหลายกรณี ทำให้เขื่อนหลายแห่งได้ถูกหยุดไป ชุมชนหลายแห่งได้รับค่าชดเชยที่ดีขึ้น เขื่อนหลายแห่งก็ถูกรื้อถอน และทางเลือกที่ดีกว่าได้มีการนำไปปฏิบัติใช้ เช่น การสร้างเขื่อนขนาดเล็ก การอนุรักษ์น้ำ

แต่อย่างไรก็ตามยังมีเขื่อนใหม่ๆ ที่ยังคงคุกคามชุมชนอยู่ทั่วโลก

เครือข่ายแม่น้ำนานาชาติ (IR) ได้ทำบทเรียนนี้เพื่อเป็นการเสริมสร้างพลังให้กับชุมชนที่ถูกคุกคามโดยเขื่อนใหม่ และเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของเครือข่ายการคัดค้านเขื่อนในระดับนานาชาติที่กำลังเติบโตขึ้น เครือข่ายแม่น้ำนานาชาติและองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆทั่วโลกพร้อมที่จะช่วยในการเรียกร้องร่วมกับท่าน ซึ่งรายชื่อองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ เหล่านี้สามารถดูได้ในตอนท้ายของบทเรียนนี้

เราหวังว่าบทเรียนนี้จะได้ให้ข้อมูลและวิธีการที่ช่วยท่านตัดสินใจในการรณรงค์กับเขื่อนที่กำลังถูกวางแผนสร้าง การปกป้องสิทธิ และการเรียกร้องการมีสิทธิมีเสียงในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับเขื่อน

- ในช่วงแรกของบทเรียนจะเป็นรายชื่อและคำอธิบายของคำศัพท์ต่างๆ โดยคำศัพท์ต่างๆ นี้ จะพิมพ์เป็นตัวหนา
- ในบทที่ ๑ เป็นข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเขื่อน รวมไปถึงว่ามันมีการทำงานอย่างไร ใครได้ประโยชน์จากเขื่อน และใครเป็นผู้จ่ายค่าใช้จ่าย
- ในบทที่ ๒ จะพูดถึงผลกระทบต่อผลกระทบของเขื่อนที่มีต่อชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติ
- ในบทที่ ๓ อธิบายประสบการณ์การรณรงค์คัดค้านเขื่อนของประชาชนในประเทศต่างๆ และความสำเร็จที่เกิดขึ้น
- ในบทที่ ๔ จะนำเสนอความคิดว่าชุมชนจะรณรงค์ต่อการสร้างเขื่อนได้อย่างไร และจะปกป้องสิทธิของชุมชนได้อย่างไร

- ในบทที่ ๕ นำเสนอทางเลือกที่ดีกว่าในการตอบสนองต่อความต้องการด้านน้ำ พลังงาน และ การจัดการน้ำท่วม

เราขอให้คุณได้ประสบความสำเร็จในการคัดค้านและเรียกร้องต่อเจ้าหน้าที่ก่อความเดือดร้อน การต่อสู้ พวกเราล้วนเป็นหนึ่งเดียว เพื่อความเป็นธรรมและความภาคภูมิใจ “น้ำเพื่อชีวิต ไม่ใช่เพื่อความตาย”

เครือข่ายแม่น้ำนานาชาติ

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเขื่อน

เขื่อนคืออะไร

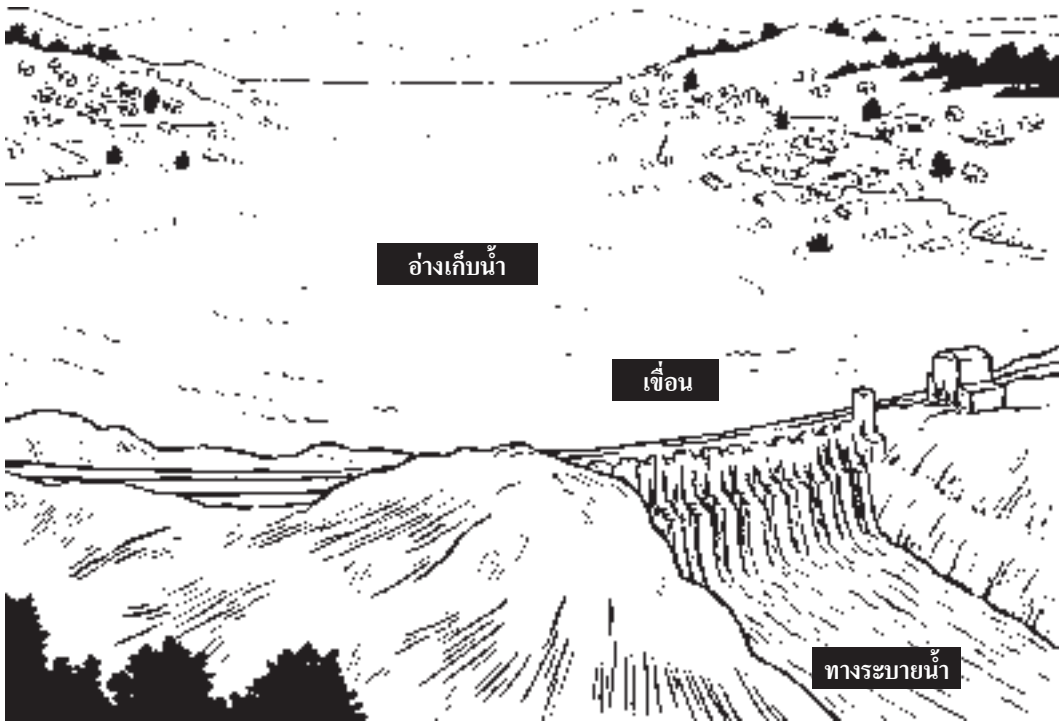
เขื่อนคือกำแพงที่ถูกสร้างขึ้นขวางกั้นแม่น้ำ ซึ่งมีทั้งประเภทที่สร้างจากดิน หิน หรือคอนกรีต เขื่อนจะขวางกั้นการไหลของแม่น้ำ และก่อให้เกิดทะเลสาบหรือที่เรียกว่าอ่างเก็บน้ำขึ้นมา น้ำที่ขังอยู่ในอ่างเก็บน้ำสามารถนำไปใช้ในการผลิตพลังงานไฟฟ้า การชลประทาน การผลิตน้ำดื่ม ประโยชน์ในการเดินเรือ การควบคุมน้ำท่วม หรือเพื่อการนันทนาการ ซึ่งเขื่อนบางแห่งถูกสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์มากกว่าหนึ่งอย่าง

ทั่วโลกมีเขื่อนขนาดใหญ่ (เขื่อนที่มีความสูงมากกว่า ๑๕ เมตร) กว่า ๔๗,๐๐๐ แห่ง ประเทศที่มีเขื่อนขนาดใหญ่อยู่มากที่สุดคือ ประเทศจีน สหรัฐอเมริกา และอินเดีย เขื่อนที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลกนั้นมีความสูงมากกว่า ๒๕๐ เมตร (สูงกว่าตึก ๖๐ ชั้น) และกว้างหลายกิโลเมตร ซึ่งเสียค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างกว่าแสนล้านบาท และใช้เวลาในการก่อสร้างมากกว่า ๑๐ ปี

เขื่อนทำหน้าที่อะไร เขื่อนมักถูกอ้างซ้ำๆ ดังนี้

- เพื่อการชลประทาน และน้ำดื่ม จะกักเก็บน้ำไว้ในอ่างเก็บน้ำเพื่อส่งไปยังพื้นที่ทางการเกษตร หรือเมืองต่างๆ ผ่านทางคลองส่งน้ำหรือท่อส่งน้ำขนาดใหญ่
- เพื่อผลิตไฟฟ้า จะใช้น้ำในการหมุนเครื่องปั่นไฟฟ้า เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า ไฟฟ้าที่ได้ก็จะถูกส่งผ่านระบบสายไฟไปยังโรงงานอุตสาหกรรมและเมืองต่างๆ ส่วนน้ำหลังจากที่ไหลผ่านเครื่องปั่นไฟฟ้าแล้วก็จะถูกปล่อยไหลลงแม่น้ำท้ายเขื่อน
- เพื่อการควบคุมน้ำท่วม จะกักเก็บน้ำในช่วงที่ฝนตกหนักเพื่อลดปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ท้ายน้ำ

เขื่อนมีขนาดและรูปร่างต่างกันไปแต่โดยมากจะมีส่วนประกอบสำคัญดังในรูป

- เพื่อการเดินเรือหรือคมนาคม จะกักเก็บน้ำไว้และจะปล่อยน้ำออกมาเมื่อระดับน้ำในแม่น้ำต้น เพื่อให้การเดินเรือสามารถทำได้ตลอดทั้งปี เขื่อนประเภทนี้จะมีช่องสามารถปิด-เปิด เพื่อทำการยกเรือขึ้นหรือลดระดับลง เพื่อให้เรือสามารถวิ่งผ่านเขื่อนไปมาได้
- เพื่อการประมง มักอ้างว่าเมื่อเขื่อนกักเก็บน้ำ เขื่อนจะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลา

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับเขื่อน

โรงงานอุตสาหกรรมและประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองจะเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์จากน้ำและพลังงานไฟฟ้าจากเขื่อน บริษัทการเกษตรขนาดใหญ่ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่จะได้รับผลประโยชน์จากราคาถูกที่ได้จากเขื่อนชลประทาน โดยส่วนมากแล้วเขื่อนจะดึงเอาทรัพยากรจากชุมชนในชนบทเพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่ภาคอุตสาหกรรมและคนที่อาศัยอยู่ในเมือง หรือในบางกรณีก็นำไปใช้เพื่อประโยชน์แก่อุตสาหกรรมและคนในเมืองของประเทศเพื่อนบ้าน

บริษัทก่อสร้างและวิศวกรก็เป็นผู้ได้รับประโยชน์จากเขื่อนเช่นกัน พวกเขาได้รับเงินหลายร้อยหลายพันล้านบาทสำหรับค่าการออกแบบและก่อสร้างเขื่อน รัฐบาลก็มีส่วนได้รับรายได้จากการเก็บภาษี

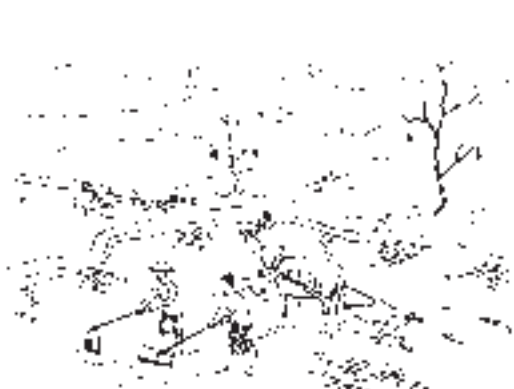
ในช่วงที่มีการก่อสร้าง และช่วงใช้งานเขื่อน และมากไปกว่านั้นรัฐบาลหรือบริษัทที่คอร์ปชั่นก็มักจะฉกฉวยเอาเงินทองเหล่านี้มาเป็นของตนเอง เพราะการสร้างเขื่อนนั้นต้องใช้เงินจำนวนมหาศาล

ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านชาวไร่ในชนบท กลุ่มชนพื้นเมือง หรือชาวเขา คือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากเขื่อนมากที่สุด ผู้คนหลายล้านคนต้องถูกอพยพออกจากแผ่นดินที่ตัวเองเคยอยู่อาศัยเพื่อการสร้างเขื่อน และผู้คนอีกหลายล้านคนทำน้ำต้องสูญเสียแหล่งทรัพยากร และวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมา

ซ้ำร้าย ประชาชนผู้ที่ได้รับผลกระทบเหล่านี้แทบจะไม่ได้มีส่วนในการคิดหรือตัดสินใจว่าควรหรือไม่ควรสร้างเขื่อน พวกเขามักจะไม่รู้สิทธิของตนเองในการที่จะได้รับรู้ข้อมูล การรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน การเรียกร้องที่ดินทดแทน การเรียกร้องวิถีชีวิตใหม่ หรือแม้กระทั่งสิทธิในการที่จะคัดค้านโครงการเขื่อน แม้ว่าประชาชนเหล่านี้อาจจะอาศัยอยู่ติดเขื่อนแต่พวกเขาก็มักจะไม่ได้ใช้ไฟฟ้า น้ำ หรือรับผลประโยชน์จากเขื่อน เพราะถูกมองว่าเป็นผู้เสียสละ จึงไม่ได้รับประโยชน์

โครงการเขื่อนขนาดใหญ่ได้รับน้ำชลประทานและไฟฟ้าจากเขื่อน

ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบมักจะไม่ได้รับประโยชน์เหล่านี้ ผลก็คือที่ดินไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้

เหตุผลที่ต้องมีเขื่อน

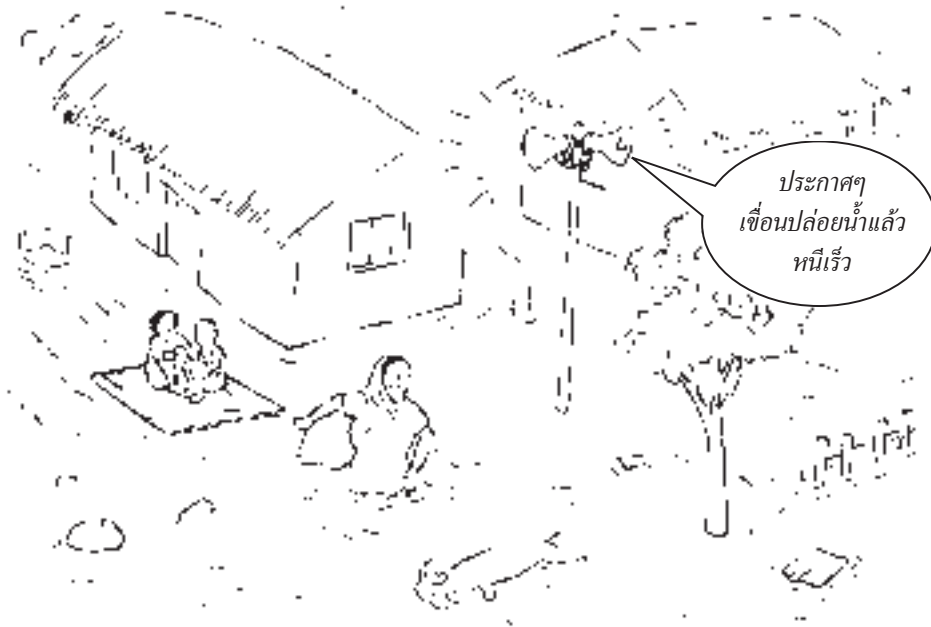
ในขณะที่เขื่อนมีส่วนสร้างประโยชน์อยู่บ้าง แต่บ่อยครั้งที่เขื่อนไม่สามารถผลิตกระแสไฟฟ้าหรือส่งน้ำไปหล่อเลี้ยงพื้นที่การเกษตรได้ตามที่คาดหวังไว้ ปริมาณน้ำประปาที่ผลิตได้ก็มักจะน้อยกว่าเป้าหมายที่สัญญาไว้ เพราะว่านักสร้างเขื่อนมักจะประเมินปริมาณน้ำที่จะสามารถนำไปใช้ได้ไว้สูงกว่าน้ำที่มีอยู่จริงในแม่น้ำ และประเมินผลประโยชน์เกินจริง เพื่อที่จะได้เห็นว่าเขื่อนนั้นคุ้มกับการลงทุน

เขื่อนสามารถช่วยป้องกันน้ำท่วมเล็กน้อยได้ เท่าที่ธรรมชาติจะเอื้ออำนวยให้ แต่ก็ไม่สามารถป้องกันทำให้หน้าท่วมขนาดใหญ่ได้ ยิ่งจะทวีความเสียหายยิ่งกว่าเดิม ผู้คนอาจจะสร้างบ้านเรือนและร้านค้ามากขึ้น

แม่น้ำ สิทธิ และเขื่อน

ที่สองริมฝั่งน้ำบริเวณท้ายเขื่อนลงไปเพราะคิดว่าปลอดภัย แต่ในความจริงหากมีน้ำท่วมใหญ่เกิดขึ้นและเขื่อนไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ผู้คนที่อยู่ท้ายเขื่อนอาจต้องเดือดร้อน สูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน

เขื่อนไม่ได้มีอายุยืนนานตลอดกาล หลังจากถูกสร้างขึ้น เขื่อนจะมีอายุการทำงานอยู่ช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น อายุของเขื่อนขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ปริมาณตะกอนในแม่น้ำซึ่งจะมาทับถมอยู่ในเขื่อน เมื่อระยะเวลาผ่านไปดินตะกอนก็จะทับถมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งก็ทำให้เขื่อนเก็บกักน้ำได้ลดลงเรื่อยๆ เช่นกัน จนกระทั่งไม่สามารถทำงานได้อีกต่อไป (ซึ่งส่วนใหญ่คำนวณความคุ้มอยู่ที่ ๕๐ ปี หรือไม่เกิน ๑๐๐ ปี เท่านั้น)

เขื่อนบางแห่งทำให้น้ำท่วมเสียหายหนักขึ้น

เมื่อเขื่อนไม่มีประสิทธิภาพ ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนคือประชาชนและรัฐบาล

อดีตประธานาธิบดีประเทศอาร์เจนตินา กล่าวถึงเขื่อนยาโคเรต้า ซึ่งตั้งอยู่ในประเทศอาร์เจนตินา และปารากวัยว่า เป็นอนุสาวรีย์ของการโกงกิน ค่าก่อสร้างเขื่อนเพิ่มขึ้นจากเดิม ๒,๗๐๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐ (๙๗,๒๐๐ ล้านบาท) เป็น ๑๑,๕๐๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐ (๔๑๔,๐๐๐ ล้านบาท) และจวบจนปัจจุบัน เขื่อนแห่งนี้ก็ยังไม่เสร็จ

เขื่อนแห่งนี้ผลิตไฟฟ้าได้เพียงร้อยละ ๖๐ จากที่ได้วางแผนไว้ กลุ่มผู้จัดการเขื่อนต้องเป็นหนี้หลายพันล้านเหรียญสหรัฐ และไม่สามารถจ่ายหนี้ที่กู้มาสร้างเขื่อนได้เพราะว่ามันไม่สร้างกำไร

โดยมากแล้วรัฐบาลมักจะกู้เงินมาใช้ในการสร้างเขื่อน โดยคาดหวังว่าเขื่อนจะสามารถสร้างเม็ดเงินตอบแทนได้จำนวนมาก แต่การที่จะได้ผลตอบแทนตามที่คาดหวังได้ เขื่อนจะต้องสามารถผลิตกระแสไฟฟ้าได้ตามที่วางแผนไว้ ไม่เช่นนั้นแล้วรัฐบาลก็ต้องติดหนี้ ซึ่งก็อาจจะหาทางออกโดยการไปตัดงบประมาณในด้านอื่นๆ ลง เช่น งบประมาณการศึกษา หรืองบประมาณด้านสาธารณสุข ซึ่งผู้เดือดร้อนก็คือประชาชน

สำหรับประเทศที่ขาดแคลนเงินทุน การสร้างเขื่อนเป็นการลงทุนที่เสี่ยงและอาจจะทำให้หนี้สินของประเทศที่มีต่อสถาบันเงินทุนระหว่างประเทศเพิ่มมากขึ้น เช่น การเป็นหนี้ธนาคารโลก ในกรณีเช่นนี้เขื่อนกลายเป็นสิ่งที่เพิ่มปัญหาความยากจนมากกว่าการแก้ปัญหาความยากจนตามที่กล่าวอ้าง

ใครเป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายสำหรับเขื่อน

ในแต่ละปีพบว่ามี การเสียค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนเป็นเงินกว่า ๔๐,๐๐๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐ (๑.๔๔ ล้านล้านบาท) เนื่องจากว่าการสร้างเขื่อนนั้นต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก ดังนั้นรัฐบาลจึงต้องทำการกู้ยืมเงินจากหลายแหล่งทุน ธนาคารโลก ซึ่งถือเป็น ธนาคารสาธารณะเพื่อการพัฒนา ก็เป็นหนึ่งในผู้ให้กู้ยืมที่สำคัญ ซึ่งที่ผ่านมารธนาคารโลกได้ให้กู้เงินในการสร้างเขื่อนไปแล้ว ๖๐๐ แห่งทั่วโลกคิดเป็นเงินกว่า ๖๐,๐๐๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐ (๒.๑๖ ล้านล้านบาท) นอกจากนี้ก็ยังมีแหล่งให้กู้ยืมที่สำคัญคือธนาคารเพื่อการพัฒนาในระดับภูมิภาคต่างๆ เช่น ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย (ADB) ธนาคารเพื่อการพัฒนาแอฟริกา และธนาคารเพื่อการพัฒนาระหว่างอเมริกา

เมื่อธนาคารสาธารณะเพื่อการพัฒนาได้สนับสนุนเงินกู้บางส่วนให้กับโครงการเขื่อนมันก็ทำให้รัฐบาลสามารถขอกู้เงินจากธนาคารเอกชนได้ง่ายขึ้นด้วย นอกจากนี้รัฐบาลของประเทศที่ร่ำรวย เช่น ประเทศญี่ปุ่นหรือเยอรมันนี่ ก็มีการให้เงินกู้หรือสนับสนุนเงินทุนในการสร้างเขื่อนด้วย

หลังจากที่เขื่อนได้สร้างแล้วรัฐบาลก็ต้องใช้หนี้ที่กู้ยืมมาไม่ว่าเขื่อนนั้นจะสามารถสร้างผลกำไรได้หรือไม่ก็ตาม

แม่น้ำ สิทธิ และเขื่อน

ประชาชนในประเทศร่ำรวยได้ผลประโยชน์จากการสร้างเขื่อน ๒ ทางคือ อย่างแรกบริษัทก่อสร้างได้รับเงินจากการสร้างเขื่อน สองรัฐบาลของประเทศได้รับเงินดอกเบี้ยจากประเทศยากจนที่กู้เงินไป

ผลกระทบของเขื่อน

เมื่อมาลิซิเมโล ดิเดียนเทา ชาวเลโซโท ประเทศแอฟริกาได้ยื่นข่าวว่าจะมีการสร้างเขื่อนเพื่อผลิตน้ำประปาที่บ้านของเธอ เธอก็ลุกขึ้นต่อสู้ แต่ต่อมาผู้สร้างเขื่อนก็ได้พูดจาหว่านล้อม โดยบอกว่าเขื่อนจะทำให้ชีวิตของประชาชนดีขึ้น และจะมีการอพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่เพียงไม่กี่คน พวกเขายังได้ให้สัญญาแก่เธอและชุมชนว่าจะได้รับค่าชดเชย และการพัฒนาตอบแทนในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นน้ำประปา โรงเรียน และบ้านหลังใหม่

แต่พวกเขาก็ไม่ได้ทำตามสัญญา มาลิซิเมโลกล่าวว่า “เมื่อเราไม่ได้รับการชดเชยอย่างเพียงพอที่ทำกินของเราที่สูญหายไป มันก็เท่ากับเป็นการฆ่าเรา ฆ่าลูกหลานเรา เพราะว่าพวกเขาจะไม่มีอะไรในการเลี้ยงชีวิตในอนาคต”

นี่เป็นเพียงหนึ่งในเรื่องราวของผู้คนจำนวน ๔๐ - ๖๐ ล้านคนที่ได้ถูกย้ายออกจากบ้านและผืนดินของตัวเองเพื่อหลีกเลี่ยงให้แก่เขื่อน ชาวบ้านเหล่านี้ส่วนใหญ่ต้องตกอยู่ในสภาวะที่ยากจนไปกว่าเดิม พร้อมทั้งวิถีชีวิต วัฒนธรรม และชุมชนที่ถูกทำลายลงไป

พื้นที่มากมายต้องจมอยู่ใต้น้ำเมื่อสร้างเขื่อน หลายพื้นที่เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์และพื้นที่การเกษตรอันสมบูรณ์ที่สุดของโลก เขื่อนได้ทำลายแม่น้ำ พันธุ์ปลาและพรรณพืช มันทำให้ปลา พืชและสัตว์หลายชนิดได้สูญหายไป

เนื้อหาในบทนี้จะเป็นการอธิบายถึงผลกระทบของเขื่อนที่มีต่อชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเราได้มีการศึกษาถึงผลกระทบที่มีต่อครอบครัวที่ถูกอพยพและชุมชนที่อยู่ใต้เขื่อน จากนั้นเราก็จะได้พูดถึงกรณีของชุมชนที่ประเทศเลโซโท ในการต่อสู้กับเขื่อนขนาดใหญ่ เพื่อปกป้องชีวิตและวิถีชีวิตของตนเอง

เขาบอกว่าเขื่อน :
จะทำให้ชีวิตเรดีขึ้น

เขื่อนทำลายชุมชน

หลายครอบครัวที่ต้องสูญเสียบ้าน ที่ดิน และวิถีชีวิต ชาวบ้านมักจะไม่ได้ย้ายไปอยู่หมู่บ้านเดียวกัน และประชาชนมักจะจนลงหลังจากย้าย

เขื่อนทำลายที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า

ป่าไม้ พื้นที่ชุ่มน้ำ และแหล่งทรัพยากรอื่นๆ ถูกน้ำท่วม เขื่อนทำให้ที่อยู่ของสัตว์ป่าแยกเป็นสองส่วนและสัตว์ไม่สามารถอพยพไปมาได้

เขื่อนสร้างปัญหาสุขภาพ

โรคต่างๆ เช่น มาลาเรีย หรือพยาธิใบไม้ในเลือด มักจะแพร่ระบาดมากขึ้นเพราะเขื่อนเป็นแหล่งที่ดีในการเพาะพันธุ์ของยุงและสัตว์นำโรคอื่นๆ

เขื่อนทำลายพันธุ์ปลาและการประมง

จำนวนปลาในแม่น้ำที่อยู่เหนือเขื่อนลดลงเพราะปลาไม่สามารถว่ายผ่านเขื่อนขึ้นไปได้ ส่วนใต้เขื่อนลงไปพันธุ์ปลาก็ถูกทำลายจากเปลี่ยนแปลงของการไหลของน้ำและคุณภาพของน้ำที่แย่ลง ทำให้ประชาชนที่หาปลาต้องได้รับความเดือดร้อน

เขื่อนส่งน้ำและไฟฟ้าไปให้กับคนรวยมากกว่า

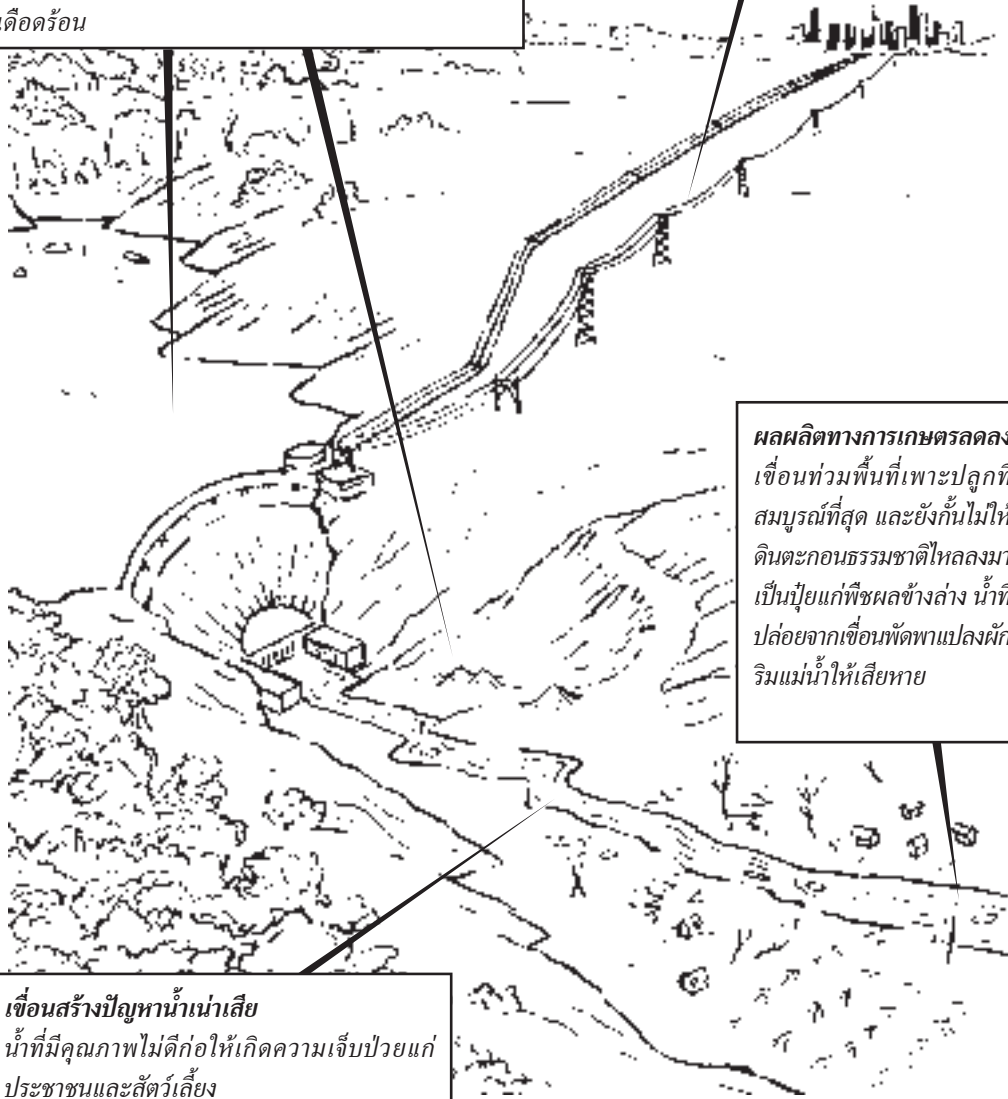
เขื่อนจะแย่งน้ำจากชาวบ้านที่ต้องใช้ในการทำการเกษตรและหาปลา เพื่อนำไปสร้างไฟฟ้าและจัดหาน้ำไปให้กับคนที่มีเงินจ่ายค่าใช้บริการได้

ผลผลิตทางการเกษตรลดลง

เขื่อนท่วมพื้นที่เพาะปลูกที่สมบูรณ์ที่สุด และยังคงไม่ให้ดินตะกอนธรรมชาติไหลลงมา เป็นปุ๋ยแก่พืชผลข้างล่าง น้ำที่ปล่อยจากเขื่อนพัดพาแปลงผักริมแม่น้ำให้เสียหาย

เขื่อนสร้างปัญหาน้ำเน่าเสีย

น้ำที่มีคุณภาพไม่ดีก่อให้เกิดความเจ็บป่วยแก่ประชาชนและสัตว์เลี้ยง

ความเป็นจริงของการอพยพ

ความเดือดร้อนของชุมชนที่ถูก อพยพ

หนึ่งในผลกระทบที่ใหญ่ที่สุดของเขื่อนก็คือการอพยพ โยกย้ายผู้คนออกจากที่ดินของตนเอง อ่างเก็บน้ำของเขื่อนทำให้ที่อยู่อาศัยที่ทำกินของชาวบ้าน ซึ่งเป็นที่ปลูกพืช หาดปลา และเลี้ยงสัตว์ ต้องจมอยู่ใต้น้ำ หลายแห่งเป็นพื้นที่ดั้งเดิมซึ่งประชาชนได้อยู่อาศัยมานานหลายชั่วอายุคน ถึงกระนั้นก็ตามรัฐบาลและผู้สร้างเขื่อนก็ยังบังคับให้ชาวบ้านต้องอพยพออกจากบ้านและที่ดินของตนเอง หลายแห่งหมู่บ้านต้องจมอยู่ใต้น้ำ

ประชาชนประมาณ ๔๐ - ๘๐ ล้านคนทั่วโลกถูกอพยพ
เนื่องจากการสร้างเขื่อน

การอพยพทำให้ชาวบ้านส่วนมากยากจนลง ชาวบ้านเหล่านี้ต้องประสบปัญหาการขาดแคลนอาหารและรายได้ที่จะเลี้ยงครอบครัว ชาวบ้านอาจจะไม่สามารถทำการเกษตรและหาปลาเพื่อเลี้ยงชีวิตได้อีกต่อไป (แหล่งที่อยู่อาศัยเดิมเหมาะสมกับวิถีชีวิต เพราะถูกเลือกมาหลายชั่วอายุคน จึงเป็นแหล่งทำกินที่อุดมสมบูรณ์แต่ถูกน้ำท่วม เพราะถูกเลือกให้เป็นเขื่อนแทน) ชาวบ้านในชนบทบางแห่งจำเป็นต้องอพยพเข้าไปอยู่ในเมืองซึ่งต้องปรับตัวให้เข้ากับการใช้ชีวิตแบบใหม่ และเจอปัญหาแบบใหม่ เช่น อาชญากรรมและยาเสพติด

การอพยพผู้คนเป็นการทำลายชุมชนและวัฒนธรรม หมู่บ้านมักจะถูกแบ่ง และแยกออกจากกัน ทำให้เพื่อนบ้าน และญาติพี่น้องไม่ได้อยู่อาศัยใกล้ชิดเหมือนที่เคยเป็นมา ทำให้พื้นที่สำคัญทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านที่สืบทอดกันมาหรือที่ผลิตของมีค่าถูกน้ำท่วม ผู้คนต้องพลัดพรากจากแผ่นดินอันเป็นมรดกตกทอดกันมาจากบรรพบุรุษ นอกจากนี้เราจะพบว่ากลุ่มคนพื้นเมืองและชนกลุ่มน้อยก็มักจะตกเป็นเหยื่อของการสร้างเขื่อนอยู่เสมอ

ชายชาวเผ่าเยาเฮือนซึ่งถูกอพยพจากการสร้างเขื่อนห้วยโหลในประเทศลาวกล่าวว่า “ชาวบ้านหลายคนบอกว่าเราจะป่วยใช้หากเราย้ายไปอยู่ที่อื่นซึ่งไม่ใช่ที่ของเรา มันเหมือนกับย้ายไปอยู่อีกประเทศหนึ่ง ความรู้สึกความผูกพันเกี่ยวกับที่ทาง เกี่ยวกับบ้านเรือน มันถูกทำลายไป”

ผู้ที่เดือดร้อนจากเขื่อนมักจะเกิดปัญหาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ทั้งความเครียด การติดเหล้า ความรุนแรงในครอบครัว โรคภัยต่างๆ หรือแม้กระทั่งการฆ่าตัวตายจะมีมากขึ้นหลังจากการอพยพ

ประชาชนจำนวนมากถูกย้ายไปอยู่ที่ที่ไม่สามารถเพาะปลูกได้เพราะดินไม่ดีหรือชันเกินไป

ปัญหาจากการอพยพ

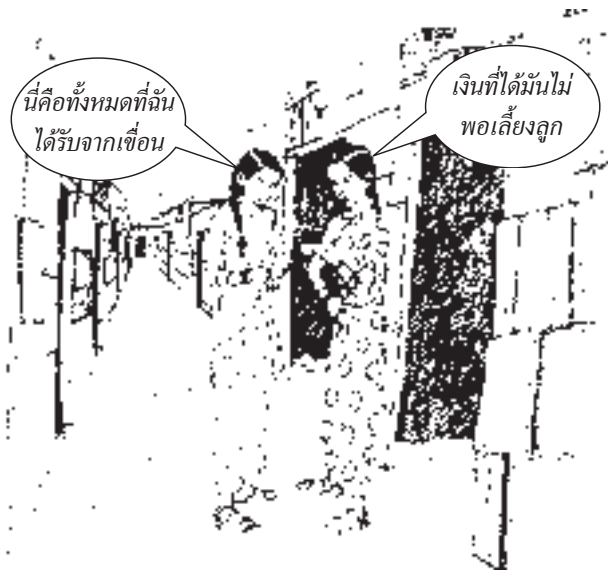
ชาวบ้านบางส่วนซึ่งถูกอพยพจากการสร้างเขื่อนจะได้รับบ้านใหม่ในพื้นที่จัดสรรโดยพื้นที่จัดสรรให้ใหม่บางครั้งก็เป็นหมู่บ้านที่สร้างขึ้นมาเพื่อคนอพยพโดยเฉพาะ

ผู้สร้างเขื่อนมักจะสัญญาเสมอว่าชาวบ้านจะมีชีวิตที่ดีขึ้นหลังการอพยพ มีงานทำ มีบ้านหลังใหญ่ พร้อมกับไฟฟ้าและน้ำประปา แต่สัญญาเหล่านี้มักไม่เป็นจริง บ้านใหม่มักจะเป็นหลังเล็กสร้างแบบลวกๆ ชาวบ้านที่ถูกย้ายไปมักไม่มีเงินจ่ายค่าไฟฟ้าและน้ำประปา ที่ดินที่ได้รับจากการชดเชยก็มักจะเล็กกว่าของเดิมที่มีอยู่ และไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก

ในที่อยู่ใหม่ชาวบ้านมักจะไม่สามารถเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์หรือหาปลาได้เหมือนเดิม (เพราะพื้นที่อุดมสมบูรณ์ อยู่ริมน้ำ แต่ถูกเลือกให้เป็นเขื่อนแทน) และในหลายพื้นที่ผู้สร้างเขื่อนจะสนับสนุนให้ชาวบ้านมีอาชีพใหม่ เช่น เลี้ยงวัวควายแบบปศุสัตว์ หรือการปลูกพืชไร่เพื่อส่งขาย ซึ่งโดยมากแล้วการใช้ชีวิตในพื้นที่ใหม่มักจะล้มเหลว ชาวบ้านต้องมีชีวิตที่ลำบากกว่าเดิม

ชาวบ้านจำนวนมากไม่ได้รับค่าชดเชยที่เพียงพอ

ค่าชดเชย คือ เงิน สิ่งของ หรือที่ดิน ที่ชดเชยสิ่งที่ชาวบ้านสูญเสียไป หากชาวบ้านได้เงินค่าชดเชยเงินที่ได้รับมักจะไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต และหากชาวบ้านไม่คุ้นเคยกับการจัดการเงินก็อาจไม่รู้ว่าต้องจัดการกับเงินก้อนเดียวที่ได้รับมาให้เลี้ยงชีวิตได้อย่างยาวนานได้อย่างไร ทำให้เงินที่ได้มาใช้หมดไปกับสิ่งของที่ไม่จำเป็นชั่วคราว

สุดท้ายแล้วหลายครอบครัวต้องไปอาศัยอยู่ในชุมชนแออัดหรือไปรับจ้างเป็นแรงงานอพยพเพราะการชดเชยที่ได้รับไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต

(หมายถึงประเทศชาติ)” แชนคู่ยหลัวเล่าต่อว่า “พวกเขาสัญญาว่าจะจ่ายเงินค่าชดเชยบ้านให้ตารางฟุตละ ๑๐ บาท และจะหาที่ดินทำกินให้ใหม่ แต่จนถึงทุกวันนี้ พวกเรายังไม่ได้รับเงินชดเชยเลยสักบาท แต่ก่อนครอบครัวเรามีที่ดินเฉลี่ยแล้วตกคนละไร่กว่าๆ แต่พอย้ายไปอยู่ที่เมืองเซียงหยวนก็ได้ที่ดินเพียงแค่ครึ่งเดียว ดินก็แย่กว่าเดิมมาก”

ชาวบ้านจำนวนมากไม่ได้รับค่าชดเชย เพราะรัฐบาลมักอ้างว่าชาวบ้านไม่มีสิทธิที่จะได้รับค่าชดเชยเพราะไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย หรือที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์ ชาวบ้านบางคนอาจจะอยู่อาศัยและทำกินร่วมกันกับคนอื่น ในที่ดินแปลงเดียวกัน เป็นที่ดินร่วมของชุมชน หรืออาจจะเช่าพื้นที่คนอื่น โดยที่รัฐบาลอาจจะไม่นับว่าชาวบ้านเหล่านี้เป็นผู้ได้รับผลกระทบ

แชนคู่ยหลัว ชาวบ้านที่อพยพมาจากเขื่อนเซียวหลางตี้ในประเทศจีนกล่าวว่า “เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลบอกผมว่า เลิกคิดถึงบ้านหลังเล็กๆ ได้แล้ว แต่ให้คิดถึงผลประโยชน์ของบ้านหลังใหญ่

ผู้ได้รับผลกระทบท้ายน้ำหลายล้านคน

ผลกระทบที่ร้ายแรงที่สุดของเขื่อนคือเรื่องการประมงและการเกษตร เขื่อนได้ทำลายวิถีชีวิตของชาวบ้านจำนวนหลายล้านคนที่อยู่ท้ายน้ำที่หาปลา เมื่อสร้างเขื่อนขวางแม่น้ำ เขื่อนได้ปิดกั้นลำน้ำและทางเดินของปลาทำให้ผลผลิตลดลงเป็นอย่างมากจากการสร้างเขื่อน

การหาปลาถูกทำลาย

เขื่อนทำลายการหาปลาในแม่น้ำ เพราะเขื่อนเปลี่ยนแปลงการไหลของน้ำ และขวางกั้นการอพยพของปลาที่จะขึ้นไปวางไข่ที่บริเวณต้นน้ำเหนือเขื่อน คนหาปลาพบว่าปลาลดลงและปลาบางชนิดก็สูญพันธุ์ไปจากแม่น้ำ ผลก็คือชาวบ้านต้องสูญเสียแหล่งหากินและแหล่งอาหารและสูญเสียรายได้ วิถีชีวิตดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาก็ถูกทำลายลงไปพร้อมกันด้วย อาชีพประมงถูกทำลาย

ปลาในแม่น้ำลดลงไปกว่า ๖๐ เปอร์เซ็นต์หลังจากที่มีการสร้างเขื่อนทุครุยในประเทศบราซิล ทุกวันนี้มีคนหาปลาเหลืออยู่ไม่กี่คน

ท่วมถึง แต่การสร้างเขื่อนเป็นการปิดกั้นแร่ธาตุอันอุดมสมบูรณ์เหล่านี้ หากปราศจากปุ๋ยธรรมชาตินี้แล้ว ผลผลิตทางการเกษตรก็จะลดลง ชาวบ้านก็จำเป็นจะต้องเสียเงินซื้อปุ๋ยเคมีซึ่งมีราคาแพงเกินไป ชาวบ้านบางคนก็ต้องหยุดทำการเกษตรไปในที่สุด

น้ำสะอาดขาดแคลน

น้ำที่ถูกปล่อยลงไปยังท้ายน้ำมักจะไม่สะอาดหรือน่าเสียคนและสัตว์ที่ดื่มน้ำจากแม่น้ำก็จะเกิดเจ็บป่วยโดยเฉพาะช่วงน้ำน้อย ชาวบ้านที่อาบน้ำจากแม่น้ำอาจเป็นผื่นคัน น้ำจากเขื่อนถ้าจะเอาไปดื่มจะต้องผ่านการกรองและทำเป็นน้ำประปาก่อน จะต่างจากธรรมชาติที่น้ำสามารถดื่มได้เลยโดยไม่ต้องกรองหรือใช้คลอรีนฆ่าเชื้อ

ความเสียหายเมื่อเขื่อนปล่อยน้ำอย่างกะทันหัน

ในบางครั้งผู้ควบคุมเขื่อนปล่อยน้ำออกจากเขื่อนอย่างกะทันหันโดยไม่แจ้งเตือนประชาชนที่อยู่ทางท้ายน้ำ เมื่อระดับน้ำเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เรือและเครื่องมือหาปลาอาจจะถูกพัดพาหายไปหรือจมน้ำเสียหาย บางกรณีที่แย่ไปกว่านั้นอาจจะทำให้ชาวบ้านจมน้ำตาย เพราะการปล่อยรุนแรงกว่าธรรมชาติ และผิแตกไปที่ชาวบ้านจะทราบได้

หลังจากที่เขื่อนยาลีฟอสถูกสร้างบนแม่น้ำเซซานในประเทศกัมพูชา ชาวบ้านเกิดแพ้เป็นผื่นคันเวลาลงไปอาบน้ำในแม่น้ำ

การต่อสู้ต่อความยากจนของชุมชนในประเทศเลโซโท

ก่อนที่จะมีการสร้างเขื่อนแคทซีในประเทศเลโซโท ชุมชนท้องถิ่นสามารถปลูกพืชได้ตลอดทั้งปี ชาวบ้านปลูกพืชนานาชนิด เช่น พืชทอง ถั่วต่างๆ มันฝรั่ง และผักอื่นๆ ผลผลิตที่ได้มีมากพอที่จะแบ่งปันให้กับคนอื่น

แต่เมื่อพวกเขาถูกอพยพโยกย้ายไปอยู่ที่ใหม่หลังการสร้างเขื่อน ชาวบ้านก็ยากจนลง สัญญาเรื่องค่าชดเชยและวิถีชีวิตใหม่ก็ไม่เป็นไปตามที่พูด ชาวบ้านหลายคนถึงขั้นล้มตายลง

โคโนะซึ่งเป็นชาวบ้านที่ย้ายจากเขื่อนแห่งนี้เล่าให้ฟังว่า “ชีวิตในพื้นที่จัดสรรใหม่นี้ยากลำบาก เราต้องต่อสู้ดิ้นรนทุกอย่าง แม้แต่พืชผักธรรมชาติจากป่าก็ต้องแย่งกัน ที่โมติกาโกะบ้านเก่าของเรามีอาหารกินตลอดทั้งปี แต่ที่นี่เราอดอยากตลอดทั้งปี”

ปัจจุบันชุมชนเหล่านี้ในประเทศเลโซโทก็ยังคงต่อสู้เพื่อค่าชดเชยที่เป็นธรรม ชาวบ้านได้ร้องเรียนและเรียกร้องต่อผู้สร้างเขื่อน ทั้งการประท้วง รณรงค์เผยแพร่ข้อมูลต่อสาธารณะ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ รัฐบาลได้รับปากว่าชาวบ้านจะได้รับทุกอย่างตามที่เรียกร้องมา แต่คำกล่าวของชาวบ้านก็คือรัฐบาลจะรักษาสัญญานี้จริงหรือ

หากท่านได้ข่าวว่าจะมีการสร้างเขื่อนในหมู่บ้านของท่าน ก็ขอให้นึกถึงเรื่องราวของชาวเลโซโทนี้เป็นตัวอย่าง ลองนึกดูว่าชีวิตของเราจะเปลี่ยนไปอย่างไรถ้าเขื่อนมาสร้าง กระทบต่อท่าน เขื่อนจะกระทบครอบครัว วิถีชีวิต วัฒนธรรม และชุมชนของเราอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

คำถามสำหรับการพูดคุย

- เขื่อนจะกระทบต่อหมู่บ้านเราอย่างไร
- เราต้องย้ายหรือไม่
- มันจะกระทบวิถีชีวิตเรา การหาปลา หรือการเกษตรของเราอย่างไร

- มีข้อเสนอเรื่องการชดเชยความเสียหายอย่างไรบ้าง
- โอกาสไหนที่ผู้ได้รับความเดือดร้อนจะได้แสดงข้อคิดเห็นหรือเสนอข้อเรียกร้องบ้าง

บทเรียนการคัดค้านเขื่อนในต่างประเทศ

ผู้คนหลายล้านคนทั่วโลกกำลังต่อสู้กับเขื่อนที่สร้างผลเสียหาย ไม่ว่าจะเป็นคนหาปลาที่ปากีสถาน ชาวนาชาวไร่ในเมืองไทย ชนพื้นเมืองที่ประเทศกัวเตมาลา ศาสตราจารย์จากมหาวิทยาลัยที่ญี่ปุ่น หรือองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศอูกันดา พวกเขาเหล่านี้ต่อสู้เพื่อปกป้องวิถีชีวิตของผู้คน เพื่อทรัพยากรธรรมชาติ และเพื่อสิทธิของชาวบ้านที่จะมีสิทธิมีเสียง มีส่วนร่วมในการตัดสินใจโครงการที่จะสร้างผลกระทบต่อชีวิตของพวกเขา

ความพยายามในการทำงานนั้นประสบผลสำเร็จมากขึ้นเมื่อพวกเขาจากพื้นที่ต่างๆทั้งในประเทศ ระดับภูมิภาคและระดับโลกทำงานร่วมกัน ทุกวันนี้มีผู้ได้รับผลกระทบจากเขื่อน เกิดเครือข่ายคัดค้านเขื่อนอยู่ทั่วโลก

ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายในประเทศแถบละตินอเมริกา เอเชียตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ ทวีปยุโรป และทวีปแอฟริกา (ดูรายชื่อเครือข่ายต่างๆ ได้ที่ตอนท้ายของบทเรียน) เครือข่ายเหล่านี้ประกอบด้วยกลุ่มคนจากหลากหลายสาขาอาชีพ มีทั้งชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ ขบวนการภาคประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการและกลุ่มอื่นๆ พวกเราใช้เครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร จัดกิจกรรม และทำงานร่วมกันในการรณรงค์ผลกระทบจากการสร้างเขื่อน และปกป้องสิทธิของตนเองและของชุมชน ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน

ที่ผ่านมาได้มีการจัดการประชุมระดับนานาชาติของประเทศของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนไปแล้ว ๒ ครั้งด้วยกัน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และพัฒนายุทธศาสตร์รณรงค์ร่วมกัน การประชุมครั้งแรกจัดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ที่ประเทศบราซิล มีคนเข้าร่วมประชุมจาก ๒๐ ประเทศ ครั้งที่สองได้จัดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ที่ประเทศไทยโดยมีผู้เข้าร่วมจำนวน ๓๐๐ คนจาก ๖๑ ประเทศ ซึ่งจะเห็นว่าขบวนการต่อสู้นั้นขยายตัว และเข้มแข็งมากขึ้น เมื่อมีการประมวลว่าผลกระทบยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นถ้าได้มากถกเถียงแลกเปลี่ยนกัน

ประสบการณ์การคัดค้านเขื่อนทั่วโลก

เขื่อนถูกสร้างน้อยลง

ขบวนการสากลในการต่อสู้และรณรงค์ผลกระทบจากเขื่อน ประสบความสำเร็จในการหยุดการสร้างเขื่อน ปัจจุบันมีเขื่อนถูกสร้างน้อยลงหากเทียบกับในอดีต รัฐบาลประเทศต่างๆ ได้ยกเลิกโครงการสร้างเขื่อนหลายแห่งเพราะมีการคัดค้านโครงการอย่างเข้มแข็ง และพบว่าการสร้างไม่มีเหตุผลที่ดีพอ และการสร้างเขื่อนที่ผ่านมาไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้

เขื่อนหลายแห่งได้ถูกรื้อถอน

ปัจจุบันเขื่อนในสหรัฐอเมริกาและทวีปยุโรปหลายแห่ง ซึ่งถูกสร้างมานานหลายปีกำลังถูกยกเลิก ถูกรื้อถอน เมื่อไม่มีเขื่อนแม่น้ำได้กลับคืนมา มีชีวิตอีกครั้ง ไม่กี่ปีที่ผ่านมาเขื่อนขนาดเล็กจำนวนมากบนแม่น้ำเลอร์และเลเกอร์ในประเทศฝรั่งเศสได้ถูกรื้อถอน เมื่อเขื่อนได้รื้อถอนออกแม่น้ำก็ได้ฟื้นชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง ปลาแซลมอนและปลาชนิดอื่นๆ ได้ว่ายขึ้นลงในแม่น้ำอย่างเป็นอิสระอีกครั้ง เป็นการบอกว่าเขื่อนเป็นอุปสรรคต่อธรรมชาติ และไม่สามารถแก้ไขได้

สิทธิของผู้ได้รับผลกระทบได้รับการยอมรับมากขึ้น

ผู้เดือดร้อนจากเขื่อนจำนวนมากประสบความสำเร็จในการปกป้องสิทธิของตนเอง ชาวบ้านบางแห่งได้รับค่าชดเชยที่ดีขึ้น บ้างก็มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจของโครงการ บ้างก็ได้มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้จากการรณรงค์ถึงสิทธิที่ประชาชนจะได้อย่างเป็นทางการ จากผลกระทบจากเขื่อน

การประท้วงและการรณรงค์ของผู้ได้รับความเดือดร้อนจากการสร้างเขื่อน ทำให้เกิดแนวทางในการปรับปรุงการสร้างเขื่อนในระดับนานาชาติ แนวทางนี้ได้ถูกสร้างโดย คณะกรรมการเขื่อนโลก (WCD) โดยได้ระบุว่าไม่ควรสร้างเขื่อนหากไม่ได้รับความยินยอมจากผู้ที่จะได้รับผลกระทบ และผู้สร้างเขื่อนควรจะลงนามในสัญญากับผู้ที่จะได้รับผลกระทบเกี่ยวกับการชดเชยค่าเสียหาย หากผู้สร้างเขื่อนผิดสัญญา ผู้เดือดร้อนก็สามารถฟ้องร้องตามกฎหมายได้ ถึงแม้ว่ารัฐบาลในหลายประเทศไม่ได้นำแนวทางและข้อเสนอแนะนี้ไปปรับใช้เป็นนโยบาย แต่ชาวบ้านที่เดือดร้อนจากเขื่อนทั่วโลกก็นำคู่มือของคณะกรรมการเขื่อนโลกนี้มาเป็นมาตรฐานในการต่อสู้เขื่อนเพื่อสิทธิของตนเอง

เงินกู้ในการสร้างเขื่อนลดลง

การสร้างเขื่อนใช้เงินลงทุนมหาศาล รัฐบาลประเทศในแถบละตินอเมริกา และทวีปแอฟริกา จะต้องกู้ยืมเงินทุนจากธนาคารสาธารณะเพื่อการพัฒนา และธนาคารเอกชน หากเป็นเมื่อยี่สิบปีก่อนจะพบว่าธนาคารต่างๆ เหล่านี้ให้กู้เงินแก่การสร้างเขื่อนเป็นจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันได้ลดการให้กู้ยืมน้อยลง เพราะว่ามีการค้าค้านเขื่อนมากขึ้น ซึ่งทำให้รัฐบาลสร้างเขื่อนได้ยากมากขึ้น และข้อเรียกร้องนั้นกระทบต่อเครดิตของผู้ให้เงินกู้ด้วย พร้อมทั้งการประณามจากผู้ได้รับผลกระทบ

ผลกระทบของเขื่อนต่อชุมชน

ถึงแม้จะประสบความสำเร็จ แต่ก็ยังมีอีกหลายสิ่งที่จะต้องทำ ในหลายประเทศทั่วโลก รัฐบาลยังคงเดินหน้าสร้างเขื่อนต่อไป ประชาชนจำนวนมากยังคงสูญเสียบ้านและที่ดินเนื่องจากเขื่อน รัฐบาล ธนาคาร และบริษัทต่างๆ ยังคงมีอิทธิพลและมีแผนการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในการสร้างเขื่อนเพิ่มขึ้นอีก

- เราจำเป็นต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งในการต่อสู้และคัดค้านเขื่อนที่สร้างความเสียหาย
- เราจำเป็นต้องทำงานร่วมกัน สนับสนุนและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อปกป้องสิทธิของผู้เดือดร้อน
- เมื่อพวกเราสู้ร่วมกัน รัฐบาลและบริษัทต่างๆ ก็ยากที่จะสร้างเขื่อนและทำร้ายชุมชน

จะเรียนรู้ปัญหาจากเขื่อนได้อย่างไร

เราสามารถกระทำได้หลายอย่างในการรณรงค์ คัดค้านการสร้างเขื่อน เพื่อปกป้องสิทธิของตัวเอง ขั้นตอนแรกก็คือการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเขื่อนและผลกระทบที่อาจจะมีต่อชุมชนของเรา ขั้นต่อไปเราก็ควรจะรู้ว่าเราต้องการที่จะทำอะไร และจะทำให้มันเกิดขึ้นได้อย่างไร หลังจากนั้นก็ดำเนินกิจกรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายที่หวังไว้ ซึ่งขั้นตอนในการทำงานอย่างนี้จะเรียกว่า การรณรงค์

การรณรงค์นั้นสำคัญมากที่เราจะต้องเริ่มต้นให้เร็วที่สุด ยิ่งเริ่มต้นเร็วเท่าไรยิ่งดีเท่านั้น กิจกรรมสำคัญที่สามารถทำได้ในขบวนการรณรงค์ก็ได้แก่ การรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูล การพูดคุย ปรีกษาหรือการจัดตั้งชาวบ้านในชุมชน และการทำงานร่วมกันกับกลุ่มต่างๆ ที่มีประสบการณ์ หรือองค์กรต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศ ภูมิภาค และระดับโลก

การรณรงค์คัดค้านการสร้างเขื่อนในบางประเทศอาจจะเป็นเรื่องที่อันตรายสำหรับคนในหมู่บ้านและครอบครัว บางครั้งเป็นการเสี่ยงที่จะวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลหรือโครงการของรัฐ เราจำเป็นต้องคำนึงถึงความเสี่ยงนี้ในการวางแผนการต่อสู้

ในส่วนนี้จะพูดถึงการวางแผนขบวนการในการรณรงค์ ซึ่งจะเป็นแนวทางการวางแผนปฏิบัติการที่สามารถทำได้ในแต่ละขั้นตอนของการสร้างเขื่อน ในตอนท้ายของบทนี้ก็จะพูดถึง ๓ ขั้นตอนสำคัญของการสร้างเขื่อน พร้อมทั้งการอธิบายกิจกรรมสำคัญที่เราสามารถทำได้ในแต่ละช่วง

วันที่ ๑๔ มีนาคมของทุกปีเป็นวันหยุดเขื่อนโลกสากล ผู้คนทั่วโลกจำนวนมากร่วมกิจกรรมในการเดินรณรงค์คัดค้านเขื่อนที่สร้างความหายนะ ฆอลอง ชัยชนะ และให้ความรู้แก่ประชาชนการจัดกิจกรรมในวันหยุดเขื่อนโลกนี้สามารถช่วยในการรณรงค์ในพื้นที่ของเราให้ได้ผลมากขึ้น

การรณรงค์

๑. รวบรวมข้อมูล

เป็นสิ่งจำเป็นที่เราจะต้องเข้าใจว่าเขื่อนจะสร้างผลกระทบอะไรต่อแม่น้ำ ต่อชุมชนของเราอย่างไรบ้าง เราสามารถเริ่มต้นด้วยการรวบรวมข้อมูลต่างๆจากคนในหมู่บ้านของเรา ก่อนทราบข้อมูลของหน่วยงานที่จะสร้างเขื่อน หน่วยงานที่จะสามารถช่วยเหลือเราได้ในการสำรวจมีหลายส่วน เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการในมหาวิทยาลัย ที่จะให้ข้อมูลที่เป็นกลาง และกลุ่มอื่นๆ คำถามที่ใช้ในการสำรวจข้อมูลอาจมีดังต่อไปนี้

- หมู่บ้านอะไรบ้าง และขอบเขตที่จะได้รับผลกระทบจากเขื่อนหรือจมอยู่ใต้น้ำ
- จำนวนชาวบ้านที่ต้องอพยพ
- จำนวนครัวเรือนที่ต้องสูญเสียที่ดินทำกิน และสูญเสียพื้นที่หาปลา
- คำนวณมูลค่าที่ดิน พืชผลการเกษตร บ้านเรือน หรือปลาที่จับได้ ที่จะได้รับความเสียหาย คำนวณเป็นมูลค่าความเสียหาย เปรียบเทียบกับผลที่จะได้รับ ว่าคุ้มกันหรือไม่
- พิจารณาค่าชดเชย หรือที่ดินจัดสรรมาให้เราอย่างไรบ้าง เหมาะสมหรือไม่
- หาเจ้าภาพว่า ใครเป็นผู้สร้างเขื่อน รัฐบาล หรือ บริษัทเอกชน หรือว่าทั้งสองส่วนร่วมกัน
- ใครจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในการสร้างเขื่อน ภูมิหลังหน่วยงานเหล่านั้นเป็นอย่างไร

๒. เป้าหมายของเราคืออะไร

ขั้นตอนต่อไปของการรณรงค์คือ การค้นหาว่าเป้าหมายของเราคืออะไร ปรีกษาหารือและพูดคุยกันว่าจะร่วมกันทำอะไร จากนั้นก็ช่วยกันหาข้อมูล การสร้างเขื่อนที่ผ่านมา ดีหรือไม่ดี จะดำเนินการกระบวนการที่จะทำให้เราไปถึงจุดหมายที่ตั้งใจไว้ ตัวอย่างคำถามที่จะช่วยเราในขั้นตอนนี้ก็มีดังต่อไปนี้

- ผลกระทบที่เกิดขึ้นมากน้อยแค่ไหน
- เราต้องการที่จะต่อสู้หรือยินยอม
- หรือว่าค่าชดเชยที่จะได้รับคุ้มกับการสูญเสีย เมื่อคำนวณทั้งหมด
- หรือว่าเราต้องการที่จะมีสิทธิมีเสียงในการตัดสินใจกับโครงการที่จะส่งผลกระทบต่อหมู่บ้านเรา

สิ่งหนึ่งที่เราต้องคำนึงไว้อยู่เสมอคือ เป้าหมายในการรณรงค์ควรจะเป็นเป้าหมายที่เห็นร่วมกันของคนในหมู่บ้าน และเป้าหมายที่เราตั้งไว้สังคมร่วมตัดสินใจและเห็นด้วย พร้อมทั้งมีข้อเสนอที่เป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาแทนการสร้างเขื่อน เช่น “ยกเลิกการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น” แล้วเสนอทางเลือกจัดการเรื่องการบริหารน้ำด้วยวิธีการอื่นแทนการสร้างเขื่อน เช่นการสร้างฝายขนาดเล็กตามลำน้ำ พร้อมทั้งเสนอว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นไม่ได้เท่ากับความสูญเสีย เพราะป่ายังสมบูรณ์และเป็นแหล่งเดียว หาดทดแทนไม่ได้

๓. แยกให้ได้ว่าใครเป็นมิตร หรือใครเป็นศัตรู

การสร้างพันธมิตรถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการวางแผนกระบวนการในการรณรงค์ คิดดูว่าใครที่จะช่วยเราได้ในการต่อสู้ของเรา ความสำเร็จของเรานั้นขึ้นอยู่กับว่าเราสามารถสร้างความร่วมมือจากคนในชุมชน ความร่วมมือจากสาธารณะ และความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ ได้มากน้อยแค่ไหน

นอกจากนี้ก็ต้องคิดดูด้วยว่าใครอยู่ฝ่ายตรงกันข้าม พวกเขามีจุดอ่อนจุดแข็งอะไรบ้าง เขาจะสามารถคัดค้านเราได้อย่างไรบ้าง ฝ่ายตรงกันข้ามก็มีตั้งแต่คนในชุมชนเอง เจ้าหน้าที่ของรัฐ บริษัทสร้างเขื่อนต่างๆ รวมไปถึงผู้สนับสนุนเงินทุน อาจจะรวมถึงผู้ได้รับผลประโยชน์ที่จะหนุนโดยไม่ทราบข้อมูลด้านผลกระทบ

๔. ใครคือกลุ่มเป้าหมาย

คิดดูว่าใครบ้างที่เกี่ยวข้องกับเรา ใครคือผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับเขื่อน อาจจะเป็นคนในรัฐบาล บริษัทก่อสร้างเขื่อน หรืออาจเป็นผู้สนับสนุนเงินกู้แก่เขื่อนเช่น ธนาคารโลก คนเหล่านี้คือกลุ่มเป้าหมายของเรา ลองคิดดูว่าใครที่จะตัดสินใจโครงการนี้ เป็นผู้นำรัฐบาล รัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง หรือกลุ่มนักการเมือง บริษัทผู้สัมปทาน หรือกลุ่มสนับสนุนอื่น เพื่อจะได้วางยุทธวิธีให้ถูกต้อง พร้อมทั้งประเมินทุกฝ่ายอย่างรอบคอบ

๕. ยุทธศาสตร์อะไรที่จะเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจของกลุ่มเป้าหมาย

อะไรที่จะช่วยโน้มน้าวจิตใจของกลุ่มเป้าหมายให้เปลี่ยนแปลงการตัดสินใจเกี่ยวกับการสร้างเขื่อน และหันมาสนับสนุนข้อเรียกร้องของเรา การประท้วงจะทำ ให้ได้ผลหรือไม่ การออกข่าวผ่านสื่อต่างๆ จะเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจได้แค่ไหน หรือว่าการยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐสภาหรือ สภานิติบัญญัติจะมีผลอย่างไรบ้าง โดยมาก แล้วการที่จะทำให้ได้ผลสำเร็จนั้นต้องทำหลายๆ วิธีร่วมกัน จากนั้นก็สร้างตารางเวลาปฏิบัติการ ทั้งนี้ต้องมีการ ประชุมร่วมกันเพื่อให้ทุกคนเข้าใจว่าใครมีหน้าที่รับผิดชอบ ในปฏิบัติการอะไรบ้าง พร้อมทั้งการตั้งรับการใส่ร้ายป้ายสีกับ ผู้ได้รับผลกระทบและนี่คือยุทธศาสตร์การรณรงค์ของเรา ให้สาธารณชนรับทราบข้อมูลที่เป็นจริง กับความเคลือบแคลงของ การผลักดันโครงการ

๖. เราต้องใช้เงินทุนในการรณรงค์มากน้อยแค่ไหน

การรณรงค์ต้องใช้ทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็ความช่วยเหลือในด้านการประสานงาน การรณรงค์ ที่เกี่ยวกับสิ่งพิมพ์ และเอกสาร หรืออุปกรณ์การพิมพ์ ซึ่งก็จำเป็นต้องมีเงินทุนเข้ามาเกี่ยวข้อง มีหลายวิธี ขึ้นแรกจะต้องระดมทุนภายในกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ และต้องแสดงความบริสุทธิ์ใจในการทำงานร่วมกัน หรือการรณรงค์ กับกลุ่มภายนอกให้ช่วยหาทุนร่วมกัน ไม่ว่าจะตั้งเป็นกองทุน ผ้าป่า หรือขอความช่วยเหลือ จากองค์กรการกุศลอื่นๆ ให้เห็นความสำคัญ แต่ทั้งหมดต้องมีความโปร่งใสและชี้แจงได้ ไม่มีผลประโยชน์ แอบแฝง ก็จะทำให้ได้การระดมทุนมากขึ้น

กระบวนการการรณรงค์

กระบวนการบางอย่างอาจใช้ได้ในทุกขั้นตอนของการสร้างเชื้อ ตัวอย่างกิจกรรมที่จะกล่าวต่อไปนี้สามารถนำไปใช้ได้ตลอดช่วงการรณรงค์

รวมกลุ่มและเคลื่อนไหว

ต้องรวมกลุ่มชาวบ้านผู้เดือดร้อนและสาธารณะให้สนับสนุนการรณรงค์ การรณรงค์จะสำเร็จได้ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของคนจำนวนมาก หน่วยงานและนักสร้างเชื้อ นักสร้างความแตกแยกในชุมชน การที่เราสามารถรวมกันเป็นหนึ่งเดียวอย่างเข้มแข็งก่อนจะทำให้ผู้สร้างเชื้อทั้งหลายแบ่งแยกคนในชุมชนออกจากกันได้ยากขึ้น

วิธีการหนึ่งในการรวมกลุ่มคือการสร้าง

องค์กรชาวบ้านของเราเอง ซึ่งสามารถเชื่อมประสานกับองค์กรอื่นๆ เป็นเครือข่ายขึ้นมาได้ จากนั้นก็ดูว่ามีเครือข่ายในระดับกว้างต่อไป วางแผนกระบวนการของการรณรงค์และวางแผนการปฏิบัติการ สร้างพันธมิตรกับองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักวิจัย นักกฎหมาย หรือผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ ด้วย เพื่อจะได้คำแนะนำและความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การรณรงค์และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

ทำใบปลิว โปสเตอร์ รายงาน และเอกสารพร้อมสื่ออื่นๆ เพื่อเผยแพร่ข้อมูล และสร้างความตระหนักให้แก่สังคมเกี่ยวกับปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นกับชุมชนของเราหากมีการสร้างเชื้อ สื่อต่างๆ เหล่านี้สามารถเผยแพร่ไปยังคนกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านที่จะได้รับผลกระทบ ประชาชนทั่วไป กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มสิทธิมนุษยชน รวมถึงหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนี่ก็ถือเป็นวิธีการที่ดีอีกอย่างหนึ่งในการเผยแพร่ข้อเรียกร้องของเรา

ทำงานกับสื่อมวลชน

การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของเราผ่านไปยังหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ ซึ่งจะช่วยตั้งคำถามกับรัฐบาลและผู้สร้างเขื่อนให้หันมาฟังข้อเรียกร้องของเรา จะต้องประสานและติดต่อกับนักข่าวที่เคยทำข่าวในด้านนี้มาแล้วและเล่าเรื่องของเราให้ผู้สื่อข่าวฟังจัดให้มีการแถลงข่าว เชิญนักข่าวมาร่วมกิจกรรมที่เราจัดขึ้น และจะต้องส่งข่าวให้กับนักข่าวอยู่เรื่อยๆ และอาจให้ทางองค์กรพัฒนาเอกชนหรือกลุ่มผู้สนับสนุนอื่นๆ ช่วยหาวิธีในการที่จะส่งข่าวสารไปสู่สาธารณะในวงกว้างมากขึ้น

การเจรจากับรัฐบาลและผู้ให้เงินกู้

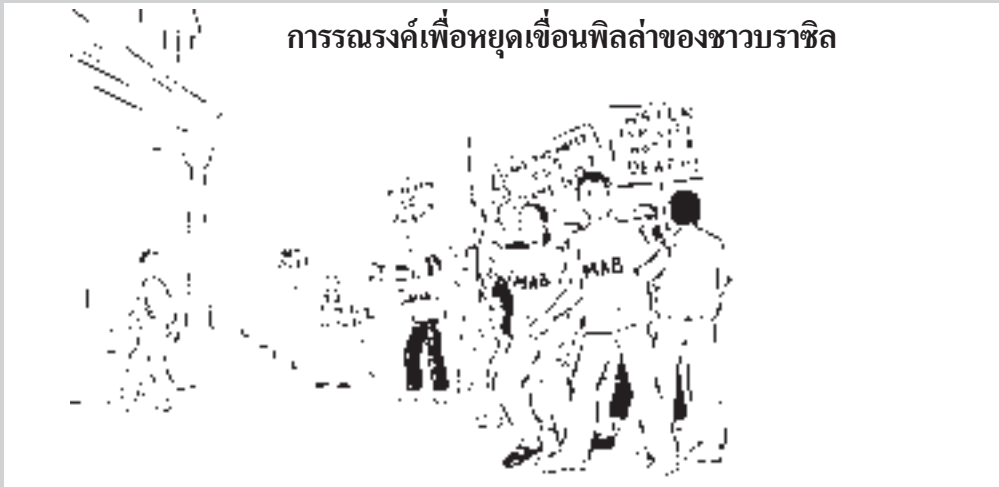
เข้าพบผู้ที่มีส่วนในการตัดสินใจเพื่อนำเสนอข้อกังวลของชาวบ้าน โนมน้าวจิตใจผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจให้หันมาสนับสนุนและรับฟังข้อเรียกร้องของเราไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ สมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ควรจะทำจดหมายร้องเรียนและรณรงค์ล่ารายชื่อผู้ได้รับผลกระทบส่งไปยังผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจต่างๆ ในรัฐบาลหรือผู้สร้างเขื่อน ถ้าหากเขื่อนนั้นสนับสนุนเงินกู้โดยธนาคารสาธารณะเพื่อการพัฒนาหรือธนาคารเอกชน เราก็ควรที่จะหาทางประสานงานกับองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศเพื่อพุ่งเป้าไปที่ธนาคารเหล่านี้

ใช้วิธีการทางกฎหมาย

ในบางครั้งวิธีการทางกฎหมายช่วยในการชะลอ หยุดเขื่อน เพราะทุกประเทศ มีกฎระเบียบที่ต้องปฏิบัติ อาจจะต้องหาช่องทางในการชะลอ หรือให้หยุดโครงการตามกระบวนการทางกฎหมาย หรืออาจจะใช้ช่องทางในกฎหมายหรือหลักเกณฑ์ตามความจริง มาเรียกร้องการเพิ่มค่าชดเชยได้ ติดต่อนักกฎหมายให้ช่วยตรวจสอบว่าผู้สร้างเขื่อนมีการทำผิดกฎหมายอะไรหรือไม่ มีบริษัทกฎหมายใหญ่ๆ หลายแห่งพร้อมที่จะเข้ามาช่วยโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

เสนอทางเลือกอื่นที่ไม่ใช่เขื่อน

พยายามติดต่อบุคคลผู้เชี่ยวชาญมาช่วยในการนำเสนอทางเลือกอื่นๆ ในการจัดการน้ำและพลังงานที่นอกเหนือไปจากการสร้างเขื่อน

การณรงค์เพื่อหยุดเขื่อนฟิล์ล่าของชาวบราซิล

ในช่วงทศวรรษที่ ๑๙๙๐ มีบริษัทต่างชาติยักษ์ใหญ่แห่งหนึ่งต้องการสร้างเขื่อนบนแม่น้ำฟิลันก้าในรัฐไมแนสเกอร์ไรส์ ประเทศบราซิล ซึ่งจะทำให้ชาวบราซิลที่ต้องถูกอพยพจำนวน ๑๓๓ ครอบครัว การหาปลาจะถูกทำลาย และประชาชนหลายพันคนที่อยู่ท้ายน้ำจะเดือดร้อนจากการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำในแม่น้ำ

ประชาชนในพื้นที่ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการจากมหาวิทยาลัย รวมทั้งโบสถ์ต่างๆ จึงได้รวมตัวกันขึ้นเพื่อต่อต้านเขื่อนแห่งนี้ พวกเขาได้ทำงานร่วมกัน ค้นหาว่าผลกระทบของเขื่อนนั้นจะมีอะไรบ้าง พวกเขาได้อ่านรายงานการศึกษาโครงการของบริษัทและพบว่ามีปัญหามากมาย จึงนำข้อมูลเหล่านี้ไปพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งก็เป็นห่วงถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของเขื่อนอยู่เช่นกัน

องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการได้ช่วยอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับรายงานการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมแก่ชาวบ้านเพื่อเตรียมตัวในการเข้าไปร่วมเวทีประชุมเพื่อรับฟังข้อคิดเห็นจากประชาชน และยังช่วยชาวบ้านเปรียบเทียบมุมมองเรื่องที่ดิน วิถีชีวิต และแหล่งทรัพยากร กับรายงานการศึกษาของทางบริษัท

กลุ่มชาวบ้านได้มีการเตรียมความพร้อมมาเป็นอย่างดีในการเข้าร่วมเวทีประชุมเพื่อรับฟังข้อคิดเห็นจากประชาชน เด็กๆ อ่านบทกลอนเกี่ยวกับแม่น้ำฟิลันก้า พวกเขาผู้ใหญ่ก็ช่วยกันถือป้ายที่มีข้อความว่า “Fora” ซึ่งแปลว่า “ออกไป” ผู้นำชุมชนนำเสนอข้อเรียกร้องของชาวบ้านอย่างชัดเจน และในที่สุดบริษัทก็ต้องยอมยกเลิกโครงการเนื่องจากการกดดันจากประชาชนในท้องถิ่น ข้อวิจารณ์ต่อรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมของทางบริษัท และข้อกังวลจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล

หลายปีต่อมาบริษัทอีกแห่งพยายามที่จะสร้างเขื่อนแห่งใหม่ในพื้นที่อีก ประชาชนก็ได้รวมตัวกันต่อต้านเขื่อนอีกครั้ง โดยบุกเข้ายึดพื้นที่หัวงานเขื่อนเป็นเวลา ๔๓ วันจนเจ้าหน้าที่ด้านเทคนิคที่ทำงานอยู่ต้องหนีไป หากมีการจะสร้างเขื่อนเช่นนี้อีกชาวบ้านก็พร้อมที่จะต่อสู้ร่วมกันอีกครั้ง

งานวิจัยไที่บ้านที่ประเทศไทย

เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมาชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำสาละวินบนพรมแดนไทย-พม่าได้ต่อสู้กับโครงการสร้างเขื่อนของรัฐบาลชาวบ้านตัดสินใจทำการศึกษาและบันทึกความรู้เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนและแม่น้ำโดยการใช้หลักความรู้แบบภูมิปัญญาชาวบ้าน

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ร่วมกันทำโดยชาวเขาเผ่าปกากญอจาก ๕๐ หมู่บ้านโดยได้ใช้เวลา ๒

ปีครึ่งในการศึกษา โดยศึกษาพันธุ์ปลา เครื่องมือหาปลาพื้นบ้าน การเกษตร พรรณพืชในป่า และสังคมวัฒนธรรมของชาวปกากญอ การศึกษาครั้งนี้มีชาวบ้านเองเป็นนักวิจัยโดยมีเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนและอาสาสมัครเป็นผู้ช่วยชาวบ้านในการจดบันทึกและเขียนรายงาน งานวิจัยได้บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ อย่างชัดเจน และเป็นหลักฐานยืนยันถึงความสำคัญของป่าและแม่น้ำแห่งนี้ซึ่งชาวบ้านต้องพึ่งพาอาศัย

จะสามารถทำการวิจัยของเราเองได้อย่างไร

ขั้นตอนที่ ๑ : จัดประชุมชาวบ้านเพื่อทำความเข้าใจและหาผู้ที่ต้องการมีส่วนร่วมในการวิจัย โดยพยายามเชิญผู้ที่จะได้รับผลกระทบมาร่วมประชุมให้มากที่สุด พูดคุยเกี่ยวกับวิถีชีวิตของเราที่ต้องพึ่งพาอาศัยอยู่กับธรรมชาติและแม่น้ำ และร่วมกันคิดว่าเราต้องการศึกษาเรื่องอะไรบ้าง

ขั้นตอนที่ ๒ : แบ่งกลุ่มนักวิจัยตามหัวข้อที่จะศึกษา ซึ่งกลุ่มแต่ละกลุ่มก็ควรจะมีผู้ซึ่งมีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับเรื่องที่จะทำการศึกษาอยู่ด้วย เช่น คนหาปลาเก่งๆ ก็ควรจะอยู่ในกลุ่มที่ทำการศึกษาวิจัยเรื่องพันธุ์ปลา

ขั้นตอนที่ ๓ : กำหนดว่าจะใช้วิธีอะไรในการศึกษา ตัวอย่างเช่น

พันธุ์ปลา : แบ่งพื้นที่แม่น้ำออกเป็นส่วนๆ เพื่อง่ายต่อการศึกษา เวลาออกไปหาปลาก็เก็บปลามาเป็นตัวอย่างด้วย จัดการประชุมกลุ่มนักวิจัยเพื่อคุยกันว่าปลาชนิดนั้นชื่อว่าอะไร มีขนาดเท่าไร ชอบกินอะไร อาศัยและวางไข่ที่ไหน เป็นต้น หากมีกล้องก็ถ่ายรูปปลาแต่ละชนิดไว้ด้วย พร้อมกับจดบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับปลาแต่ละชนิด

เกษตรริมน้ำ : แบ่งพื้นที่แม่น้ำออกเป็นส่วนๆ แล้วดูว่าแต่ละส่วนมีแปลงผักอยู่ที่แห่ง มีขนาดเท่าไร ใครเป็นเจ้าของ ปลูกผักอะไรบ้าง ผักที่ได้เอาไปทำอะไร กินหรือขาย ถ้านำไปขายก็ดูว่าขายได้เงินเท่าไร

ขั้นตอนที่ ๔ : จดบันทึกสิ่งที่ค้นพบ และกำหนดว่าจะใช้งานวิจัยในการจูงใจผู้มีอำนาจได้อย่างไร

เรียนรู้ขั้นตอนของการสร้างเขื่อน

ในหัวข้อนี้จะพูดถึงถึง ๓ ขั้นตอนสำคัญของการสร้างเขื่อน และพูดถึงกิจกรรมอะไรบ้างที่เราทำได้ในแต่ละช่วงนั้น ได้แก่ ๑. ช่วงเตรียมโครงการ ๒. ช่วงการก่อสร้าง และ ๓. ช่วงการเปิดใช้งานเขื่อน

ขั้นตอนที่ ๑ : การเตรียมโครงการ

ใช้ระยะเวลาประมาณ ๒ - ๒๐ ปี หรือมากกว่านั้น

จะเกิดอะไรขึ้นบ้างในขั้นตอนนี้

ก่อนที่จะมีการสร้างเขื่อน ผู้สร้างเขื่อนจะวางแผนโครงการและทำการศึกษาในหลายเรื่องเพื่อดูว่าเป็นไปได้หรือไม่ที่จะสร้างเขื่อน จะมีผลกระทบอะไรบ้าง ซึ่งการศึกษาส่วนมากจะทำโดยบริษัทต่างชาติดการศึกษาที่จะต้องทำก็มีดังต่อไปนี้

นักสำรวจและเครื่องมือชุดเจาะอาจจะเป็นสัญญาณของการสร้างเขื่อน

๑. การศึกษาเบื้องต้นถึงความเป็นไปได้ของโครงการ การศึกษานี้จะดูว่าเขื่อนสามารถสร้างและดำเนินงานได้ เช่น พื้นที่ที่เหมาะสมแก่การสร้างหรือไม่ เมื่อสร้างแล้วจะได้ไฟฟ้าหรือน้ำท่าให้หรือคำนวณค่าใช้จ่าย
๒. การศึกษาความเป็นไปได้และการออกแบบโครงการ ในช่วงนี้จะศึกษาข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเขื่อน เช่น สภาพภูมิอากาศ ธรณีวิทยา ปริมาณน้ำที่ไหลในแม่น้ำ เป็นต้น หากเราสังเกตเห็นคนแปลกหน้าเข้ามาชุดเจาะหรือวัดอะไรต่างๆ ในพื้นที่ ก็อาจจะสงสัยได้ว่ากำลังอยู่ในช่วงการศึกษาความเป็นไปได้

๓. การศึกษาผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) เป็นการศึกษาผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นจากการสร้างเขื่อน พร้อมทั้งเสนอวิธีการบรรเทาผลกระทบ สำหรับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้น แต่โดยส่วนมากแล้ว รายงานการศึกษาผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมมักจะออกมาในทางที่ว่าปัญหาสามารถบรรเทาได้และควรจะมีการสร้างเขื่อน

๔. แผนการอพยพ และแผนพัฒนาสังคม แผนนี้รวมไปถึงการอพยพโยกย้ายชาวบ้านไปอยู่ในพื้นที่อพยพที่จัดสรรให้ และการจ่ายค่าชดเชยชาวบ้านที่จะได้รับผลกระทบ โดยมากแล้วจะไม่มีการพูดถึงชาวบ้านที่อยู่ท้ายน้ำที่เดือดร้อนจากเขื่อนเช่นเดียวกัน

เมื่อการศึกษาต่างๆ เหล่านี้เสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้สร้างเขื่อนก็จะพบกับรัฐบาล เพื่อจะพูดคุยกับธนาคารต่างๆ ในการขอกู้ยืมเงินทุน

เราจะทำอะไรได้บ้างในขั้นตอนนี้

ช่วงนี้ถือว่าเป็นระยะเวลาที่ดีที่สุดในการรณรงค์ต่อโครงการ หากเราคิดว่าเขื่อนจะมาสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชุมชนของเรา เราก็เรียกร้องให้หยุดเขื่อน ลองดูว่าเรามีสิทธิอะไรบ้างตามหลักกฎหมาย จากนั้นก็เรียกร้องให้รัฐบาลเปิดเผยข้อมูลและจัดเวทีรับฟังข้อคิดเห็นจากประชาชนเพื่อที่เราจะได้โต้แย้งว่าใครเป็นผู้ได้รับประโยชน์หรือเสียประโยชน์ที่แท้จริง พยายามใช้วิธีการทางกฎหมายในการหยุดเขื่อน และทำงานกับผู้เชี่ยวชาญเพื่อหาทางเลือกที่ดีกว่า หรือเรียกร้องค่าชดเชยที่เป็นธรรม และเผยแพร่ข้อมูลสู่สาธารณะ

แม้ว่าเราจะสามารถหยุดเขื่อนได้แล้ว ในอนาคตรัฐบาลอาจจะกลับมาปิดฝุ่นโครงการอีกครั้ง การสร้างเครือข่ายพันธมิตรที่เข้มแข็งเป็นสิ่งที่สำคัญมากในการต่อสู้ในระยะยาว

ทบทวนรายงานการศึกษาต่างๆ

เรียกร้องให้มีการเปิดเผยรายงานการศึกษาต่างๆ สู่สาธารณะ หากได้รายงานนั้นมาก็ติดต่อผู้เชี่ยวชาญมาช่วยอ่านและวิจารณ์รายงาน พร้อมทั้งนำข้อวิจารณ์ไปเผยแพร่ ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านพร้อมที่จะช่วยเราอย่างเต็มที่ ผู้เชี่ยวชาญจะช่วยมองได้ว่าการศึกษาแต่ละชิ้นมีความผิดพลาดอย่างไร และจะมีผลร้ายอะไรเกิดขึ้นบ้างหากสร้างเขื่อน

ทำวิจัยของเราเอง

โดยมากแล้วการสร้างเขื่อนจะไม่มีใครศึกษาว่าชาวบ้านพึ่งพาแม่น้ำอย่างไรบ้าง เมื่อสร้างเขื่อนไปแล้วชาวบ้านก็จะไม่ได้รับการชดเชยอย่างเต็มที่ เพราะไม่ได้มีการศึกษาและบันทึกสิ่งที่สูญเสียไป ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องบันทึกของเราเองว่าเราพึ่งพาแม่น้ำ การศึกษาของเรายังเป็นสิ่งที่จะบอกถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นด้วยตัวอย่างได้ที่ “งานวิจัยไต้หวัน” ดังที่กล่าวมาแล้ว

เรียกร้องไปที่แหล่งทุน

ค้นหาว่าใครจะเป็นผู้สนับสนุนเงินกู้ หากพบว่าแหล่งทุนอยู่ในต่างประเทศก็ติดต่อขอความช่วยเหลือจากองค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศนั้นๆ

เรียกร้องข้อผูกมัดทางกฎหมาย

หากเราตัดสินใจว่าจะอพยพก็ต้องมั่นใจว่ามีข้อสัญญาทางกฎหมายที่ชัดเจนว่าเราจะได้รับทุกสิ่งตามที่ได้สัญญา ต้องแน่ใจว่าเราอ่านสัญญาจนเข้าใจ อย่าเซ็นชื่อถ้าเราไม่เข้าใจในสัญญานั้นๆ รัฐบาลและผู้สร้างเขื่อนทั้งหลายมักจะสัญญาเสมอว่าเราจะมีชีวิตที่ดีกว่า มีบ้านใหม่ มีที่ดินที่ดีกว่า แต่แทบจะไม่เคยเป็นไปตามที่พูด

ไม่ต้องสนใจหรอกว่า
มันเขียนว่าอะไร เชื้อผมเถอะ
แค่เซ็นชื่อตรงนี้ก็พอ

อย่าเซ็นชื่อถ้าท่านไม่เข้าใจ

ขั้นตอนที่ ๒ : การก่อสร้าง

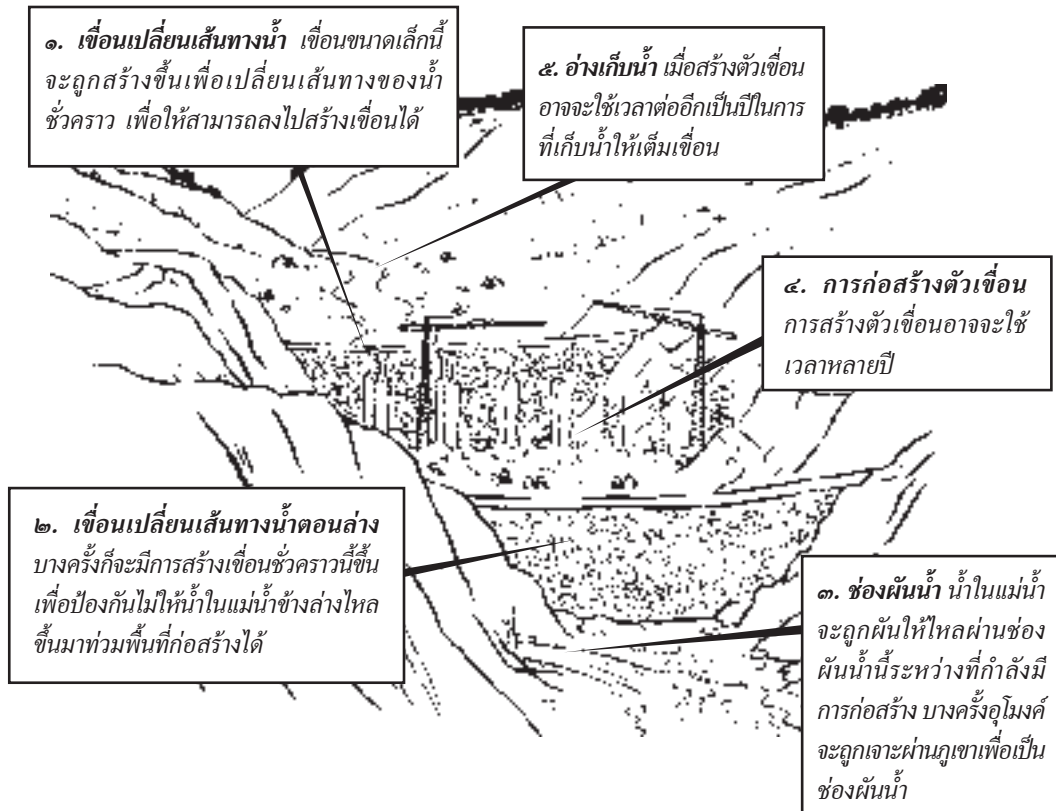
ช่วงนี้ใช้เวลา ๕ - ๑๐ ปี โดยมากแล้วการก่อสร้างจะใช้เวลามากกว่าที่วางแผนไว้เนื่องจากปัญหาในทางเทคนิคการก่อสร้าง หรือการคอร์รัปชัน

จะเกิดอะไรขึ้นบ้างในขั้นตอนนี้

ส่วนมากแล้วเขื่อนจะมีขั้นตอนการก่อสร้างตามที่อธิบายในรูปข้างล่างนี้

เราจะทำอะไรได้บ้างในขั้นตอนนี้

การรณรงค์ยังสามารถประสบผลสำเร็จได้ถึงแม้ว่าเขื่อนจะได้เริ่มก่อสร้างไปแล้ว เราอาจจะสามารถหยุดการก่อสร้างลงได้ หรือได้รับค่าชดเชยเพิ่มขึ้น หรือทำให้โครงการก่อให้เกิดความเดือดร้อนน้อยลง จำเป็นอย่างยิ่งที่เราต้องสู้ต่อไป

การชุมนุมเรียกร้อง

ในขั้นตอนนี้ ชาวบ้านหลายกลุ่มได้ใช้**ปฏิบัติการแบบสันติวิธี**ในการหยุดการก่อสร้างโดยการเข้าไปยึดพื้นที่ หรือขัดขวางการก่อสร้าง หากเราไม่สามารถทำได้ก็ควรที่จะเฝ้าติดตามการก่อสร้างและการอพยพโยกย้ายชาวบ้าน ถ้ารัฐบาลหรือผู้สร้างเขื่อนไม่ทำตามที่สัญญาไว้เราก็ควรจัดการประท้วงหรือจัดกิจกรรมอื่นๆ เพื่อเรียกร้องให้รักษาสัญญา

ทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนต่างประเทศ

หากแหล่งทุนเป็นธนาคารสาธารณะเพื่อการพัฒนา เราก็ควรจะทำางร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนต่างประเทศ เพื่อจะได้ส่งข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาของเขื่อนไปยังธนาคารเหล่านั้นให้ได้รับรู้ เพราะในบางครั้งธนาคารเหล่านี้ก็สามารถกดดันผู้สร้างเขื่อนได้ถ้าการก่อสร้าง การอพยพ และการชดเชยไม่ดี และหากปัญหาสาหัสจริงๆ ผู้ให้กู้เงินก็สามารถหยุดการให้กู้ได้จนกว่าจะแก้ไขปัญหา

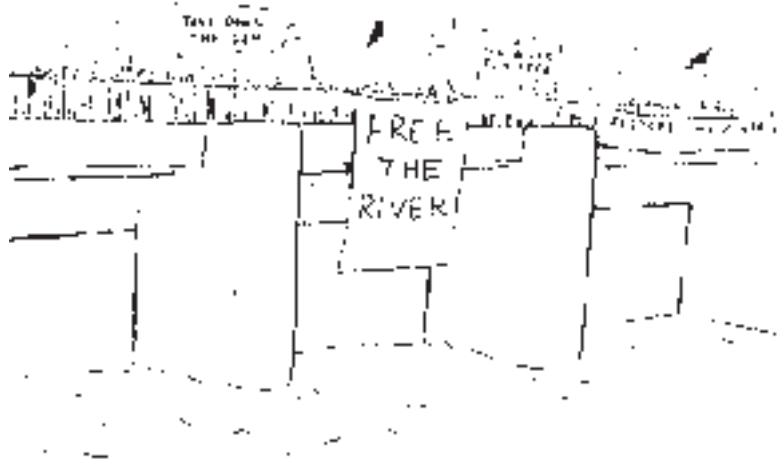
ขั้นตอนที่ ๓ : การเปิดใช้งานเขื่อน

ระยะเวลาของอายุการใช้งานการดำเนินเขื่อนอยู่ประมาณ ๕๐ ปี ซึ่งอาจจะมากหรือน้อยกว่านี้ก็ได้

จะเกิดอะไรขึ้นบ้างในขั้นตอนนี้

หลังจากที่เขื่อนสร้างเสร็จแล้วมันก็จะเริ่มหมดอายุ เขื่อนบางแห่งเกิดการสะสมตะกอนดินในอ่างเก็บน้ำ ขณะที่เขื่อนหลายแห่งมีความปลอดภัยน้อยลงหรือพังทลายในที่สุด

เมื่อเขื่อนหมดอายุลงก็จะต้องมีการซ่อมบำรุงหรือรื้อถอนทิ้ง ในหลายพื้นที่ทั่วโลกประชาชนได้เรียกร้องให้มีการรื้อเขื่อนทิ้ง เพราะเขื่อนสร้างปัญหาให้แก่ประชาชน แม่น้ำ และธรรมชาติ

เราจะทำอะไรได้บ้างในขั้นตอนนี้

เรียกร้องค่าชดเชยย้อนหลังและฟื้นฟูชุมชน

ถึงแม้ว่าเขื่อนจะได้ถูกสร้างไปแล้ว แต่รัฐบาลหรือบริษัทสร้างเขื่อนบางแห่งก็ยังมีข้อสัญญาทางกฎหมายที่ต้องรับผิดชอบในการชดเชยค่าเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งเราจะต้องตรวจสอบว่ากรณีของเรานั้นเข้าข่ายนี้หรือไม่

ปัจจุบันประชาชนจำนวนมากทั่วโลกกำลังเรียกร้องค่าชดเชยจากความเสียหายย้อนหลังที่เกิดขึ้นจากเขื่อน และฟื้นฟูแม่น้ำและชุมชนให้กลับมาอยู่ในสภาพดั้งเดิม พวกเขา กำลังเรียกร้องให้หน่วยงานต่างๆ (รัฐบาล ธนาคาร และบริษัทก่อสร้าง) ออกมารับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น จ่ายค่าชดเชยและฟื้นฟูแม่น้ำและชุมชน ซึ่งก็มีหลายพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการเรียกร้อง (โปรดดูในหน้าถัดไป)

เรียกร้องการเปลี่ยนแปลงการใช้งานเขื่อน

เราสามารถเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงในการใช้งานของเขื่อนเพื่อให้แม่น้ำได้ไหลอย่างเป็นธรรมชาติอีกครั้ง เช่น การปรับเปลี่ยนปริมาณการผลิตกระแสไฟฟ้าในบางช่วงเวลาของวัน หรือการปล่อยน้ำลงแม่น้ำมากขึ้น ซึ่งในขณะนี้ก็มีประชาชนในหลายพื้นที่กำลังเรียกร้องอย่างนี้

การเรียกร้องการฟื้นฟูในประเทศกัวเตมาลา

ในขณะที่ประเทศกัวเตมาลากำลังอยู่ในภาวะสงครามกลางเมืองอยู่นั้น รัฐบาลได้สร้างเขื่อนจิกฮอยขึ้นในดินแดนของชนพื้นเมืองเผ่ามายาอาซิ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ กองกำลังติดอาวุธได้ทำการสังหารชาวบ้านไปประมาณ ๔๐๐ คน เพราะพวกเขาปฏิเสธที่จะย้ายออกจากที่ดินของตนเอง ในครั้งนี้ทำให้ชาวบ้านต้องถูกบังคับอพยพมากกว่า ๓,๕๐๐ คน

ชาวบ้านที่รอดชีวิตต้องมีชีวิตอยู่อย่างแร้นแค้นเป็นเวลาหลายปี แต่พวกเขาก็ไม่ยอมแพ้ที่จะลุกขึ้นมาเรียกร้องความเป็นธรรม ปัจจุบันพวกเขากำลังเรียกร้องค่าชดเชยต่อความเสียหายทางด้านร่างกาย เศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นในอดีต

ชุมชนผู้ได้รับความเดือดร้อนได้ร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิจัยทำการศึกษาและบันทึกผลกระทบของเขื่อนที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ อาหาร และความยากจนของชาวบ้าน การศึกษาครั้งนี้เป็นเครื่องช่วยยืนยันถึงความสูญเสียของชาวเผ่ามายาอาซิ และชี้ให้เห็นว่าทำไมพวกเขาจึงสมควรที่จะได้รับการชดเชยและฟื้นฟู

ในเดือนพฤศจิกายนปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ชาวบ้านได้จัดการประท้วงครั้งใหญ่ขึ้น หลังจากที่ทำกรายัดเขื่อนเป็นเวลา ๒ วัน รัฐบาลก็รับปากที่จะตั้งคณะกรรมการเพื่อพูดคุยเรื่องค่าชดเชยย้อนหลัง ซึ่งคณะกรรมการนี้ได้มีการจัดการประชุมขึ้นครั้งแรกในเดือนธันวาคมปี พ.ศ. ๒๕๔๘

คริสโตบอล โอโซริโอ ซานเชส ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้รอดชีวิตจากการสังหารหมู่ครั้งนั้นกล่าว “การชดเชยย้อนหลังทำให้ศักดิ์ศรีของเรา กลับคืนมา มันเป็นการเคารพต่อวัฒนธรรม และสิทธิของเรา การชดเชยย้อนหลังและฟื้นฟูชุมชนเป็นสิ่งที่ทำให้เราสามารถเลี้ยงดูครอบครัวเราได้ดีอีกครั้ง มันจะช่วยพัฒนาโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ช่วยเพิ่มความสามารถของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านมองเห็นอนาคต และมีความรู้สึกดีกับการมีชีวิตอยู่”

คำถามสำหรับการพูดคุย

- อะไรบ้างที่เราสูญเสียไปหลังจากที่เขื่อนได้สร้างมา
- การชดเชยอะไรบ้างที่จะช่วยฟื้นฟูความเสียหายที่เกิดขึ้น
- ใครควรจะเป็นผู้จ่ายค่าชดเชย รัฐบาล หรือผู้ออกเงินกู้
- เราจะกดดันอย่างไรให้เขาจ่ายค่าชดเชยย้อนหลังแก่เรา

ทางเลือกอื่นที่ไม่ใช่เขื่อน

ยังมีทางเลือกอื่นๆ อีกมากในการจัดการน้ำ การผลิตไฟฟ้าและการป้องกันน้ำท่วม ซึ่งเป็นทางเลือกที่ถูกลงกว่า ทำได้เร็วกว่า และก่อปัญหาต่อคนและสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่

ปัจจุบันประชาชนผู้เดือดร้อนจากเขื่อนและองค์กรพัฒนาเอกชนทั่วโลกได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับทางเลือกอื่นๆ นอกเหนือไปจากการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ข้อมูลเหล่านี้ช่วยในการนำเสนอสู่สาธารณะและให้การศึกษารัฐบาลให้สนับสนุนการใช้ทางเลือกที่ดีกว่า ความพยายามนี้ช่วยลดการสร้างเขื่อนที่ไม่จำเป็นหรือก่อให้เกิดความเสียหาย

ในบทที่ ๕ นี้จะพูดถึงทางเลือกอื่นๆ ที่ดีกว่าการสร้างเขื่อน พร้อมยกตัวอย่างการรณรงค์ของประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ประสบความสำเร็จ โดยหวังว่าประชาชนในพื้นที่อื่นๆ จะได้มองเห็นแนวทางและนำไปปรับใช้ในการรณรงค์ของตนเองได้ เนื่องจากแต่ละพื้นที่ก็มีความต้องการต่างกันไป ทว่าต้องพิจารณาว่าทางเลือกใดจะเป็นวิธีที่ดีที่สุด

ทางเลือกด้านพลังงาน

มีทางเลือกอยู่มากมายที่รัฐบาลจะจัดหาพลังงานให้กับประชาชน เช่น การลดปริมาณความต้องการไฟฟ้าลง การพัฒนาปรับปรุงโรงไฟฟ้า และระบบสายส่งไฟฟ้าที่มีอยู่ให้ดีขึ้น รวมทั้งการสร้างแหล่งพลังงานทางเลือกอื่นๆ

การลดความต้องการพลังงาน

รัฐบาลสามารถลดความต้องการการใช้ไฟฟ้าได้โดยการสนับสนุนให้โรงงาน บริษัทห้างร้านต่างๆ และประชาชนที่อยู่ในเมืองใหญ่ ใช้ไฟฟ้าอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น วิธีนี้มีราคาถูกและเป็นผลดีต่อสิ่งแวดล้อมมากกว่าการที่จะไปสร้างเขื่อนหรือโรงไฟฟ้าแห่งใหม่

แม่น้ำ สิทธิ และเขื่อน

ตัวอย่างหนึ่งที่รัฐบาลสามารถทำได้ก็คือ การช่วยออกค่าใช้จ่ายบางส่วนแก่ประชาชนสำหรับการซื้อเครื่องจักรหรือหลอดไฟประหยัดพลังงาน และในทางตรงกันข้ามก็ออกกฎให้โรงงานหรือประชาชนที่ใช้เครื่องจักรที่กินไฟมากต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้น

รัฐบาลยังสามารถจูงใจให้ประชาชนหรือภาคอุตสาหกรรมใช้ไฟฟ้าในช่วงเวลาต่างๆ กัน ซึ่งทำให้ต้องสร้างเขื่อนหรือโรงไฟฟ้าแห่งใหม่น้อยลง

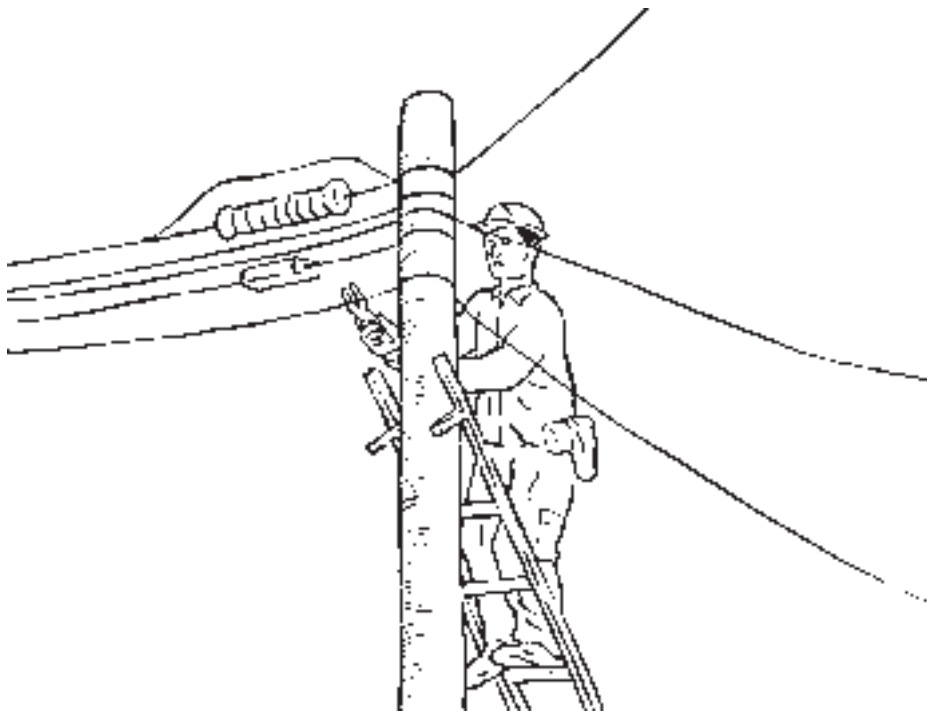
ปรับปรุงเขื่อนและระบบสายส่งไฟฟ้าที่มีอยู่

สายส่งไฟฟ้าทำหน้าที่ส่งไฟไปยังโรงงานและบ้านเรือนประชาชน พบว่าในหลายประเทศที่ใช้สายส่งไฟฟ้าคุณภาพต่ำทำให้เกิดการสูญเสียพลังงานไฟฟ้าเป็นปริมาณมาก การพัฒนาและซ่อมแซมระบบสายส่งไฟฟ้าจะช่วยลดการสูญเสียนี้ได้

การพัฒนาปรับปรุงโรงไฟฟ้าหรือเขื่อนที่มีอยู่แล้วก็สามารถช่วยได้มาก ซึ่งทำได้โดยการทำความสะอาด การขูดลอกดินตะกอนในอ่างเก็บน้ำ หรือการพัฒนาเครื่องมือเครื่องจักรต่างๆ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้สามารถผลิตไฟฟ้าได้มากขึ้น และที่สำคัญมันใช้เงินทุน และเวลาน้อยกว่าการสร้างเขื่อนหรือโรงผลิตไฟฟ้าแห่งใหม่

หลอดไฟฟ้าประหยัดพลังงาน

สร้างแหล่งพลังงานใหม่ที่เหมาะสมกว่า

มีหลายวิธีที่สามารถใช้ผลิตไฟฟ้าให้กับหมู่บ้านในชนบท เมืองใหญ่ หรือโรงงานได้ โดยที่สร้างปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนน้อยกว่าการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ดังเช่นตัวอย่างต่อไปนี้

โรงไฟฟ้าพลังน้ำขนาดเล็ก

ฝ่ายขนาดเล็กอาจจะสร้างด้วยดิน หินหรือไม้ ส่วนมากแล้ว จะมีความสูงเพียงไม่กี่เมตรไม่มีอ่างเก็บน้ำและไม่ต้องอพยพผู้คน และไม่ทำให้การไหลของน้ำเปลี่ยนแปลงมากนัก นอกจากนี้ยังพบว่าโรงไฟฟ้าพลังน้ำขนาดเล็กหลายที่ก็ไม่จำเป็นต้องสร้างเป็นเขื่อน แต่ใช้การผันน้ำจากแม่น้ำมาปั่นไฟฟ้า

โรงไฟฟ้าพลังน้ำขนาดเล็กสามารถติดตั้งและดูแลได้โดยหมู่บ้านในท้องถิ่น เช่นในประเทศจีน อินเดีย หรือเนปาล ซึ่งพบว่า มีเขื่อนขนาดเล็กหลายพันแห่งที่ผลิตไฟฟ้าส่งให้กับหมู่บ้านหรือเมืองได้

ไฟฟ้าพลังงานชีวมวล

ในหลายประเทศมีการใช้พลังงานจากชีวมวลกันอย่างแพร่หลาย ซึ่งสิ่งทีนำมาใช้ในการผลิตไฟฟ้าวิธีนี้ได้แก่ชยะ พืช หรือมูลสัตว์ ชีวมวลเหล่านี้จะถูกนำมาเป็นเชื้อเพลิงสำหรับเตาเผา หรือหมักเพื่อผลิตแก๊ส

พลังงานชีวมวลสามารถนำไปใช้ผลิตไฟฟ้าในปริมาณมากๆ ได้ เช่น ในประเทศที่ปลูกอ้อยก็จะมีโรงงานผลิตไฟฟ้าจากการเผาชานอ้อย นอกจากนี้ซังข้าว แกลบ หรือเศษไม้ก็เป็นวัสดุที่ใช้ผลิตพลังงานได้เช่นเดียวกัน

พลังงานแสงอาทิตย์

แผงโซลาร์เซลล์สามารถติดตั้งบนหลังคาบ้านเพื่อรับแสงอาทิตย์ และเปลี่ยนมาเป็นไฟฟ้าหรือต้มน้ำร้อน ยิ่งแผงโซลาร์เซลล์มีขนาดใหญ่เท่าใดก็ยังสามารถผลิตไฟฟ้าได้เพิ่มมากขึ้นเท่านั้น

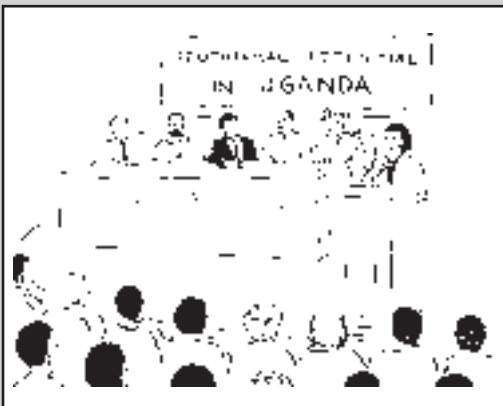
พลังงานลม

พลังงานลมสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ หลายประเทศในทวีปยุโรป เช่น เยอรมันนี สเปน ไฟฟ้าจำนวนมากผลิตจากเครื่องปั่นไฟพลังลม นอกจากนี้ในประเทศอินเดีย จีน แอฟริกาใต้และบราซิลก็กำลังสร้างและติดตั้งเครื่องปั่นไฟพลังลมอยู่จำนวนมากเช่นกัน

พลังความร้อนจากใต้ดิน

วิธีนี้เป็นการใช้พลังงานความร้อนจากใต้ดินมาผลิตพลังงานไฟฟ้า ในบางพื้นที่พลังงานความร้อนใต้โลกจะทำให้แหล่งน้ำใต้ดินเกิดความร้อนซึ่งเราสามารถเจาะพื้นดินลงไปเพื่อนำเอาน้ำร้อนใต้ผิวโลกขึ้นมาใช้ผลิตไฟฟ้า ในประเทศฟิลิปปินส์และเอลซาวาดอร์พบว่าไฟฟ้าร้อยละ ๒๕ ผลิตมาจากพลังความร้อนจากใต้ดิน

องค์กรพัฒนาเอกชนในอุ้งกันดารร่วมกันหาทางเลือกที่ดีกว่า

รัฐบาลประเทศอุ้งกันดาและธนาคารโลก อ่างมามานว่าการสร้างเขื่อนมูการีมีความสำคัญต่อการสนองความต้องการด้านไฟฟ้า แต่องค์กรพัฒนาเอกชนกลับมองในทางตรงกันข้ามและพยายามที่หาทางเลือกอื่นที่ทำลายสิ่งแวดล้อมและประชาชนน้อยกว่า พวกเขาจึงเริ่มที่จะค้นหาทางเลือกที่ดีกว่า

ในเดือนเมษายนปี พ.ศ. ๒๕๔๖ สมาคมนักสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้จัดสัมมนาครั้งใหญ่

เรื่องพลังความร้อนจากใต้ดิน ซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญจากทั่วโลก นักสิ่งแวดล้อม เจ้าหน้าที่ของรัฐ และประชาชนที่สนใจเข้าร่วม

ผลจากการประชุมทำให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพลังงานของประเทศตั้งคณะทำงานขึ้นมาเพื่อศึกษาทางเลือกด้านพลังงานให้แก่ประเทศ ต้องขอขอบคุณสมาคมนักสิ่งแวดล้อมแห่งชาติที่ได้จัดงานครั้งนี้ขึ้น ทำให้เชื่อไม่ได้เป็นทางเลือกเดียวสำหรับพลังงานอีกต่อไป แต่มีทางเลือกอื่นที่ถูกลงและสะอาดกว่า เช่นพลังความร้อนจากใต้ดินเข้ามาแทนที่

ศักยภาพพลังงานหมุนเวียนของประเทศไทย

ในกรณีของประเทศไทยนักวิชาการภาคประชาชนด้านพลังงานได้รวบรวมตัวเลขศักยภาพการผลิตไฟฟ้าด้วยพลังงานหมุนเวียน ณ เดือน ก.ย. ๒๕๕๐ ได้ประมาณ ๒๕,๑๐๐ เมกกะวัตต์ จำแนกได้ดังนี้

การผลิตไฟฟ้าด้วยพลังงานลม ตามแนวชายฝั่งทะเลอ่าวไทยตั้งแต่ จ.สงขลา-ปัตตานี และบนเทือกเขาสูง มีศักยภาพ ๑,๖๐๐ เมกกะวัตต์ การผลิตไฟฟ้าด้วยระบบน้ำร้อน น้ำเสียและไอน้ำจากโรงงานอุตสาหกรรมในปัจจุบัน (Cogeneration) มีศักยภาพ ๓,๐๐๐ เมกกะวัตต์ การผลิตไฟฟ้าด้วยแผงรับพลังงานแสงอาทิตย์ มีศักยภาพ ๕,๐๐๐ เมกกะวัตต์ Repowering หรือ เรียกว่า การปรับปรุงประสิทธิภาพโรงไฟฟ้าเก่ามีศักยภาพ ๕,๐๐๐ เมกกะวัตต์ การผลิตไฟฟ้าจากชีวมวล (ของเหลือใช้จากการเกษตร เช่น แกลบ, ฟางข้าว, ซังข้าวโพด, เศษไม้ยางพารา ฯลฯ) และก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์ หรือ การหมักขยะ มีศักยภาพ ๙,๐๐๐ เมกกะวัตต์ การผลิตไฟฟ้าด้วยพลังน้ำขนาดเล็กโดยชุมชนมีศักยภาพ ๕๐๐ เมกกะวัตต์ การจัดการด้านความต้องการไฟฟ้าและการประหยัดพลังงาน (DSM) มีศักยภาพ ๓,๐๐๐ เมกกะวัตต์

ในทางปฏิบัติ ณ สิ้นปี ๒๕๕๔ ประเทศไทยมีการผลิตไฟฟ้าด้วยพลังงานหมุนเวียนรวมแล้วถึง ๑,๐๐๐ เมกกะวัตต์ ตัวเลขนี้ยืนยันจาก อาจารย์ เดชรัต สุขกำเนิด (อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ ม.เกษตรศาสตร์) ซึ่งได้สรุปในบทความที่ตีพิมพ์ในนิตยสารโลกสีเขียว ฉบับ กรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๕๔ (มูลนิธิโลกสีเขียว/Green World Foundation www.greenworld.or.th)

จากตัวเลขข้างบนนี้เราสามารถนำเสนอได้ว่า ไม่มีโครงการเขื่อนผลิตไฟฟ้าใดที่มีความจำเป็นเร่งด่วนต้องสร้างอีกต่อไป เพราะประเทศไทยสามารถเลือกผลิตกระแสไฟฟ้าได้โดยใช้วิธีการต่างๆ ทั้ง ๗ วิธีข้างต้น ซึ่งเป็นวิธีการผลิตไฟฟ้าที่มีผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนน้อยกว่าการสร้างเขื่อนผลิตไฟฟ้าขนาดใหญ่

นักวิชาการพลังงานภาคประชาชน คือ นายศุภกิจ นันทวรการ

แผนงานนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข

โทร.๐๘๙-๔๙๔-๗๖๗๗, ๐๒-๙๕๑-๐๖๑๖ ต่อ ๑๐๖ email: suphakistan@yahoo.com/duangdao

๐๒๕@yahoo.com

ที่อยู่: แผนงานนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ

๑๒๖/๑๔๖ สถาบันบำราศนราดูร (อาคารวิทยาลัยพยาบาล๑๐ ชั้น) ชั้น ๑๔ ต.ตลาดขวัญ อ.เมือง

จ.นนทบุรี ๑๑๐๐ (ติดต่อผ่านผู้ช่วย น.ส.ดวงดาว ธรรมติน ๐๘๔-๖๖๐-๗๖๐๕)

ทางเลือกสำหรับน้ำ

แม่น้ำหรือพื้นที่ชุ่มน้ำทั่วโลกถูกสร้างเขื่อนหรือสูบน้ำเพื่อนำน้ำไปใช้ แต่มีน้ำปริมาณมากต้องสูญหายไปโดยเปล่าประโยชน์ เพราะการชลประทานและระบบส่งน้ำที่ไม่มีประสิทธิภาพ หรือรั่วไหล การใช้ตัวอย่างฟุ่มเฟือยของคนในเมืองใหญ่ก็เป็นส่วนหนึ่งของการสูญเสียน้ำโดยไม่จำเป็น ถ้าเรามีการจัดการน้ำที่ดีแล้ว เราจะมีน้ำเพียงพอสำหรับทุกคน ตัวอย่างต่อไปนี้เป็นวิธีที่จะสามารถช่วยเราได้

การลดความต้องการการใช้น้ำ

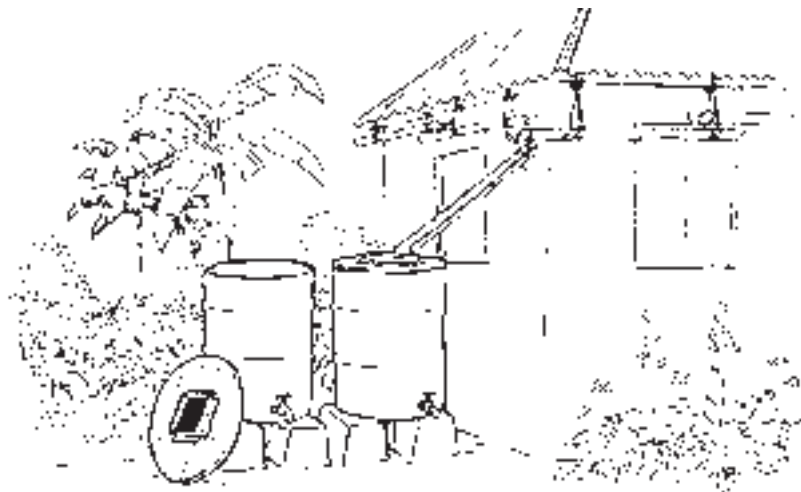
การเกษตรแบบแปลงขนาดใหญ่มักจะใช้น้ำมากอย่างสิ้นเปลือง การเกษตรแบบนี้มักจะสูญเสียน้ำไปกับการรดพืชผักมากกว่าความจำเป็น ซึ่งเป็นการทำลายดินไปด้วย การเปลี่ยนไปใช้ระบบชลประทานแบบอื่นจะช่วยประหยัดน้ำได้มาก เช่น ชลประทานระบบน้ำหยดเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพช่วยประหยัดน้ำ และสามารถส่งน้ำไปตรงจุดที่ต้นไม้ต้องการ นอกจากนี้ยังเป็นการรักษาคุณภาพของพืชผักและดินด้วย

เจ้าของไร่และบริษัทการเกษตรขนาดใหญ่บางครั้งทำการเกษตรในพื้นที่ที่แห้งแล้ง ซึ่งต้องใช้น้ำปริมาณมากๆ เช่น การทำไร่อ้อยขนาดใหญ่ เราสามารถช่วยประหยัดน้ำได้โดยการจูงใจให้เจ้าของไร่และบริษัทการเกษตรขนาดใหญ่ทำการปลูกพืชที่ต้องการน้ำน้อย

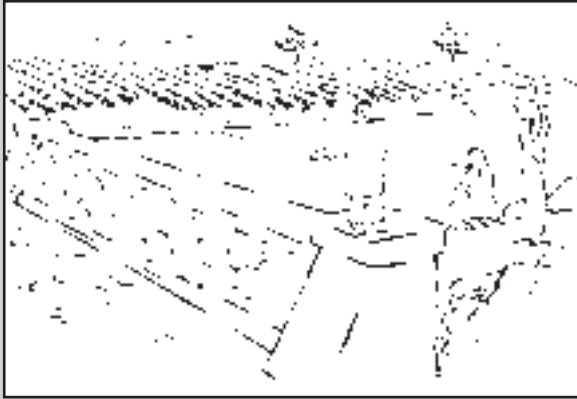
การกักเก็บน้ำฝน

การกักเก็บน้ำฝนเป็นวิธีการราคาถูกและได้ผลดีที่ช่วยให้ชุมชนมีน้ำใช้ ประชาชนสามารถหาแท็งก์น้ำหรือโอ่งขนาดใหญ่มาไว้กักเก็บน้ำที่ไหลลงมาจากหลังคาบ้าน เพื่อใช้ในครัวเรือน

สำหรับการใช้ในไร่นาเราก็สามารถสร้างเป็นฝายดินขนาดเล็กกั้นทางไหลของน้ำหรือขุดบ่อน้ำเพื่อเก็บน้ำ อีกวิธีการคือ สร้างฝายขนาดเล็กที่ทำจากท่อนไม้ หิน หรือดิน เพื่อผันน้ำเข้าไร่นา

การกักเก็บน้ำฝนได้เปลี่ยนชีวิต

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๙ อำเภออัลวาในรัฐราชัสถานประเทศอินเดียแห่งแล้งเหมือนทะเลทราย ประชาชนไม่มีน้ำเพียงพอที่จะใช้ในครัวเรือนและการเพาะปลูก ในช่วงนั้นประชาชนจึงได้รวมตัวกันก่อตั้งกลุ่มชื่อว่าทาร์นบาร์ตฆาซันเพื่อจัดหาน้ำให้แก่ประชาชนและการเกษตร ในช่วงเริ่มต้น ผู้ก่อตั้งกลุ่มจำได้ว่าแต่ก่อนมีการกักเก็บน้ำฝนไว้ใช้

ซึ่งเป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของชาวบ้าน แต่เมื่อทางกลุ่มเริ่มทำงานก็ได้ล้มการกักเก็บน้ำฝนไป

ต่อมาทางกลุ่มก็เริ่มกลับมาใช้วิธีการกักเก็บน้ำฝนหลังจากที่รื้อฟื้นภูมิปัญญานี้ได้ พวกเขาเริ่มสร้างเขื่อนดินขนาดเล็กขึ้นมาใหม่จากที่ปุ๋ยตายายเคยสร้างไว้แต่ก่อน มันเป็นเขื่อนดินขนาดเล็กที่สร้างกันแม่น้ำเพื่อกักเก็บน้ำฝน ขณะนี้ในรัฐราชัสถานพบว่าการสร้างฝายขนาดเล็กกว่า ๑๐,๐๐๐ แห่งเพื่อการใช้น้ำในกว่า ๑,๐๐๐ หมู่บ้าน ซึ่งมันก็ส่งผลทำให้ทุกวันนี้นี้ระดับน้ำใต้ดินในพื้นที่แคว้นสูงชันและแม่น้ำที่เคยแห้งก็มีน้ำตลอดปี นี่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นของชีวิตชาวบ้านประมาณ ๗๐๐,๐๐๐ คน ทำให้พวกเขามีน้ำกินน้ำใช้ในครัวเรือนและน้ำเพื่อการเกษตร

นางรัชมาไบ คุณยายจากหมู่บ้านมันเดาวิสในรัฐราชัสถานเล่าให้ฟังว่า “หลายชั่วอายุคนก่อนหน้านี้นี้ไม่ได้มีความสุขแบบนี้ เพราะน้ำที่ได้จากฝายทำให้เรามีความสุข วัวควายก็มีความสุข สัตว์ป่าก็มีความสุข พืชผักของเราก็โตขึ้น ป่าไม้ก็เขียวขึ้น เรามีพื้นไว้ใช้ มีฟางให้วัวควายกิน และมีน้ำในบ่อน้ำ”

คำถามสำหรับการพูดคุย

- เรื่องราวของชาวบ้านที่นี้เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านเราอย่างไรบ้าง
- มีวิธีการกักเก็บน้ำฝนที่บรรพบุรุษเราเคยใช้หรือไม่
- การฟื้นฟูระบบการกักเก็บน้ำแบบเก่าๆ ที่เคยมี จะช่วยให้เรามีน้ำกินน้ำใช้เพิ่มขึ้นหรือไม่
- ถ้าหากเราทำให้คนจำนวนมากสามารถหาน้ำใช้ได้เอง เราจะสามารถหยุดโครงการเขื่อนได้หรือไม่

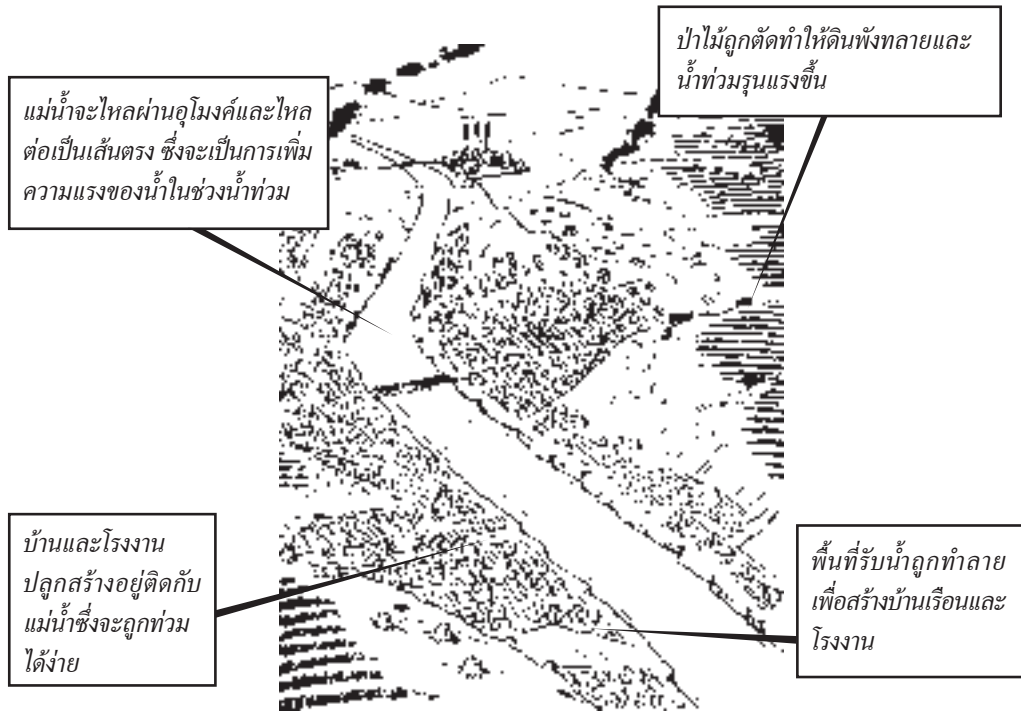
ทางเลือกสำหรับการป้องกันน้ำท่วม

ในหลายกรณีเขื่อนถูกสร้างขึ้นมาเพื่อป้องกันน้ำท่วม หรือเวลาเกิดน้ำท่วม ก็อ้างว่าต้องสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ แต่เมื่อมีน้ำท่วมขนาดใหญ่ เกิดขึ้น เขื่อนกลับสามารถทำให้น้ำท่วมนั้นสร้างความเสียหายยิ่งกว่าเดิม มีวิธีการมากมายที่จะช่วยลดปัญหาน้ำท่วมและก่อให้เกิดความเสียหายน้อยลง ซึ่งก็รวมไปถึงวิธีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำและวางระบบเตือนภัยน้ำท่วม

การอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำ

หนึ่งในวิธีการที่ดีที่สุดในการลดความเสียหายจากน้ำท่วมก็คือการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำ การที่มีป่าไม้ พื้นที่รับน้ำ และพื้นที่ชุ่มน้ำที่สมบูรณ์ จะสามารถป้องกันน้ำท่วมได้ ป่าและพื้นที่ชุ่มน้ำจะช่วยดูดซับและชะลอน้ำเอาไว้คล้ายกับฟองน้ำ ต้นไม้จะช่วยลดความเร็วของน้ำที่ไหลบ่าลงและค่อยๆ กระจายน้ำออกไป ส่วนพื้นที่ชุ่มน้ำและพื้นที่รับน้ำก็จะช่วยเก็บน้ำเอาไว้ในช่วงที่มีพายุและน้ำหลาก และค่อยๆ ปล่อยน้ำออกมาในช่วงแล้ง

ทุกวันนี้ป่าไม้ พื้นที่รับน้ำ และพื้นที่ชุ่มน้ำได้ถูกทำลายลงไปอย่างมากจากการสร้างถนนบ้านเรือนและโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้น้ำท่วมมีความรุนแรงมากขึ้น วิธีการที่จะช่วยป้องกันน้ำท่วมก็คือการปกป้องและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ

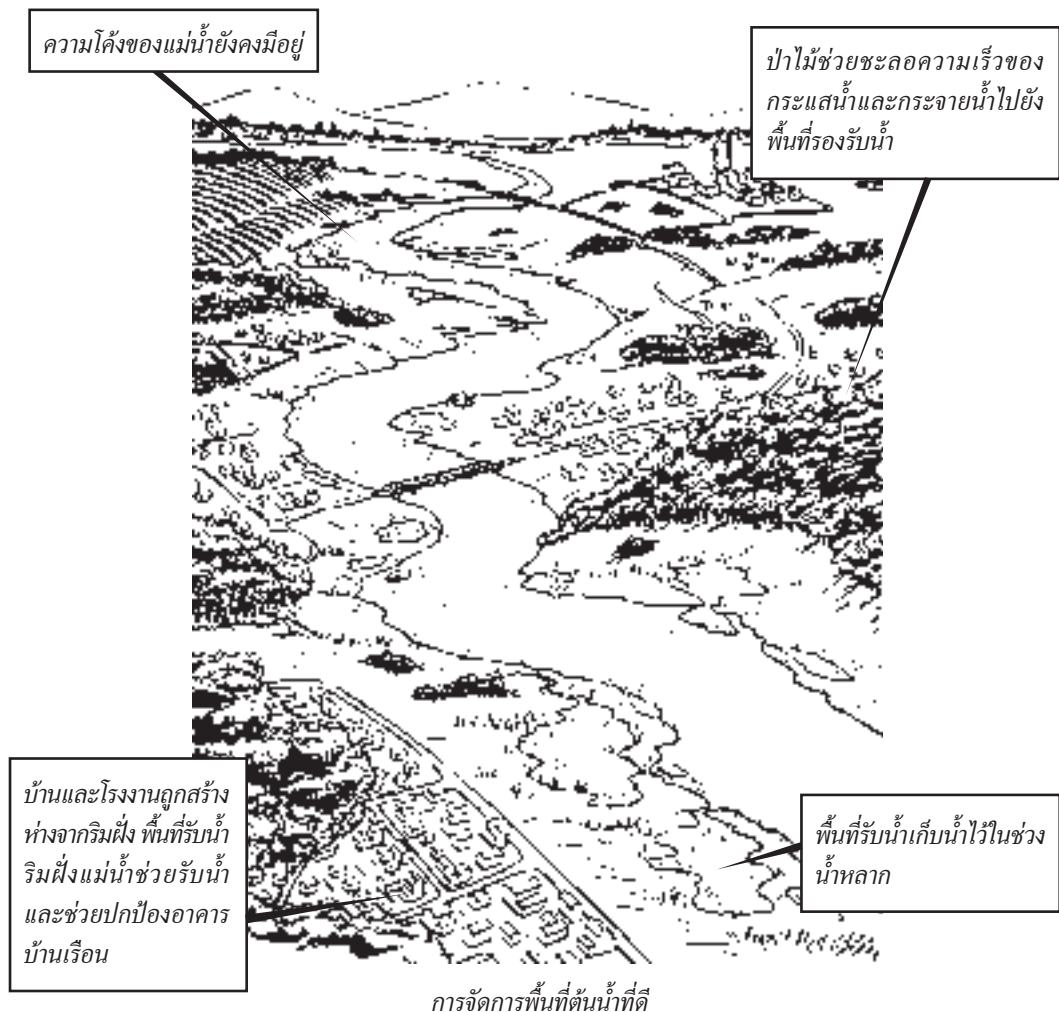

การจัดการพื้นที่ต้นน้ำที่ไม่ถูกต้อง

การสร้างระบบเตือนภัยน้ำท่วม

การสร้างระบบเตือนภัยน้ำท่วมเป็นสิ่งที่รัฐบาลสามารถทำได้เพื่อเตือนประชาชนล่วงหน้า ซึ่งจะเป็นการช่วยรักษาชีวิตประชาชนและป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้น การสร้างระบบเตือนภัยรวมถึงการสร้างหอเตือนภัยพร้อมกับลำโพงกระจายเสียง และมีแผนฉุกเฉินเตรียมไว้เมื่อเกิดเหตุน้ำท่วม นอกจากนี้ก็ยังทำได้โดยการให้ชาวบ้านช่วยติดตามและเฝ้าระวังระดับน้ำในแม่น้ำ หากระดับน้ำสูงกว่าจุดที่กำหนดก็เป็นสิ่งที่แจ้งเตือนได้ว่าอาจจะเกิดน้ำท่วมขึ้นได้

บทเรียนเรื่องเขื่อนในประเทศไทย

บทเรียนเขื่อนปากมูล

ปฐมบทแห่งปัญหา

พ.ศ. ๒๕๐๔ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ ของประเทศไทยได้กำเนิดขึ้น โดยมีคณะที่ปรึกษาจากธนาคารโลก ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนา ซึ่งมีแนวคิดกระแสหลักในการพัฒนาประเทศไปสู่ความศิวิไลซ์แบบตะวันตกและอเมริกา การก่อกำเนิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในลักษณะนี้ได้นำไปสู่การกู้เงินจำนวนมากมาพัฒนาประเทศ อาทิ ระบบคมนาคม ถนนหนทางเพื่อการขนส่งทรัพยากรส่งออก เพื่อนำรายได้เข้าประเทศ การสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่ถูกนิยามว่าเป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนา เพื่อกักเก็บน้ำ ผลิตกระแสไฟฟ้า ป้อนโรงงานอุตสาหกรรม ที่นับวันจะเพิ่มมากขึ้น การพัฒนาระบบชลประทานเพื่อการเพาะปลูกพืชที่ตลาดยุโรปและอเมริกาต้องการ เช่น ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง ถูกเร่งการผลิตป้อนตลาดยุโรปและอเมริกาเพื่อนำไปเป็นอาหารสัตว์

สามสิบปีต่อมา การพัฒนากระแสหลักยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเร่งรีบ เพื่อมุ่งหน้าสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในนามเสือตัวที่ห้าของเอเชีย การจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน หรือ BOI เพื่อส่งเสริมและอำนวยความสะดวกให้กับการลงทุนด้านอุตสาหกรรม ได้นำไปสู่การแปรสภาพทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตและการส่งออก การทำลายป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่การเกษตร ได้ก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อม ส่งผลต่อผลผลิตทางการเกษตรอย่างเห็นได้ชัดถึงแม้จะมีเขื่อนภูมิพล มาตั้งแต่ปี ๒๕๐๗ และเขื่อนขนาดใหญ่อีกกว่า ๔๐ เขื่อนก็ตาม ก็ยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการแบบไม่มีวันพอโดยอ้างการพัฒนาบังหน้า

กำเนิดเขื่อนปากมูน

ภายใต้กระแสการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ปี ๒๕๑๐ สำนักงานพลังงานแห่งชาติ โดยความร่วมมือของรัฐบาลฝรั่งเศส ได้เข้ามาศึกษาและสำรวจเบื้องต้นเพื่อพัฒนาแหล่งน้ำมูน ในเขตพื้นที่ อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี ต่อมาได้ดำเนินการศึกษาความเหมาะสมของโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากมูน โดยเน้นวัตถุประสงค์ทางการผลิตกระแสไฟฟ้าเพียงอย่างเดียว เกิดเป็นโครงการเขื่อนปากมูน และในเบื้องต้นวางแผนที่จะสร้างเขื่อนบริเวณแก่งตะนะห่างจากปากแม่น้ำมูน ๔ กม. มีขนาดกำลังผลิตติดตั้ง ๑๐๘ MW ตัวเขื่อนสูง ๒๓ ม.ระดับกักเก็บน้ำ (+) ๑๑๒ ม.รทก.เก็บกักน้ำได้ ๖๐๐ ล้านลบ.ม. พื้นที่ผิวอ่างเก็บน้ำ ๑๘๕ ตารางกม. ใช้งบประมาณก่อสร้าง ๖๔๘ ล้านบาท ปี ๒๕๒๒ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) รับโอนโครงการจากสำนักงานพลังงานแห่งชาติ ภายใต้การเห็นชอบของคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กฟผ. ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลฝรั่งเศสโดยบริษัทที่ปรึกษา SOGREAH ทำการศึกษาเพิ่มเติมให้เป็นโครงการเอนกประสงค์ ซึ่งจะให้ประโยชน์ทางการไฟฟ้า ชลประทาน และประมง และเพิ่มกำลังการผลิตติดตั้ง เป็น ๑๓๖ MW ใช้งบประมาณก่อสร้างเพิ่มขึ้นเป็น ๔,๒๒๖ ล้านบาท แต่ในปี ๒๕๒๔ กฟผ. ว่าจ้างบริษัททีเอ็ม คอนซัลติ้ง เอ็นจิเนียริ่งจำกัด ทำการศึกษาทางด้านนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม พบว่าโครงการจะมีผลกระทบสูง โดยเฉพาะด้านการอพยพราษฎรประมาณ ๔,๐๐๐ ครอบครัว กฟผ.จึงระงับโครงการไว้ก่อน ต่อมาปี ๒๕๓๐ กฟผ. ได้ย้ายที่ตั้งโครงการจากบริเวณอุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ ขึ้นมาทางเหนือของลำน้ำอีก ๑.๕ กม. ตรงบริเวณบ้านหัวเหว และลดระดับกักเก็บน้ำเหลือ (+) ๑๐๘ ม.รทก.

ปี ๒๕๓๒ กฟผ. นำโครงการเขื่อนปากมูน ซึ่งเป็นโครงการเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า เข้าไปในโครงการอีสานเขียว (โขง-ชี-มูล) ซึ่งเป็นโครงการชลประทานเสนอขออนุมัติต่อ ครม.สัญจรที่ จ.อุบลราชธานี และได้รับอนุมัติในหลักการ ๑๓ เมษายน ๒๕๓๒ ท่ามกลางการคัดค้านของชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรนักศึกษา ขณะที่ ครม.มีมติให้ กฟผ.สามารถเข้าทำประโยชน์ในอุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ เพื่อสร้างเขื่อนปากมูนและโรงไฟฟ้าพลังน้ำได้

ตัวแปรสำคัญในการกำเนิดเขื่อนปากมูนเกิดขึ้นเมื่อ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ คณะ รสช. ได้ทำกรรณสูติรัฐประหาร แต่ตัวแทนชาวบ้านยังยืนยันจดหมายคัดค้านการสร้างเขื่อนปากมูน พร้อมทั้งรายชื่อราษฎร ๑๒,๐๐๐ ราย ต่อตัวแทนธนาคารโลกประจำประเทศไทย สำนักงานกรุงเทพฯ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๓๔ กฟผ. เริ่มลงมือก่อสร้างเขื่อน ท่ามกลางการชุมนุมคัดค้านโครงการโดยตัวแทนชาวบ้าน ตัวแทนองค์กรพัฒนาเอกชน และตัวแทนนักศึกษา ได้ทำหนังสือเรียกร้องให้ นายอานันท์ ปันยารชุน ชะลอการก่อสร้างเขื่อนไว้ก่อน และเรียกร้องให้เปิดเผยผลกระทบที่แท้จริงจากการสร้างเขื่อน ขณะที่ตัวแทนชาวบ้าน ๖ คน ได้เข้าพบนายไพจิตร เอื้อทวิกุล รมต.ประจำสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อเจรจาปัญหาต่างๆ นายไพจิตร ได้รับปากที่จะแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นภายใน ๒ เดือน แต่ข้อเรียกร้องให้ชะลอโครงการไม่สามารถทำได้ ยกเว้นหากผลการสำรวจจำนวนครอบครัวเกินกว่า ๑,๐๐๐ ครอบครัว จะทบทวนทันที

ขณะที่องค์กรนักศึกษา ๖๙ องค์กรทั่วประเทศ ประชุมกรณีเขื่อนปากมูนมีมติร่วมกันให้รัฐบาลระงับการก่อสร้างเขื่อนปากมูนและให้ธนาคารโลกยกเลิกการให้เงินกู้ ตัวแทนชาวบ้านค้านเขื่อนปากมูนยื่นหนังสือถึงนายลิวอิสที่ เพรสตัน ประธานธนาคารโลกให้พิจารณาระงับเงินกู้เพราะ กฟผ. ไม่มีการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง และในวันเดียวกันนักศึกษาจำนวน ๒๒ คน อดข้าวประท้วงต่อคณะกรรมการบริหารธนาคารโลก ชาวบ้านประท้วงอยู่หน้าสำนักงานธนาคารโลกประเทศไทย ๒๐๐ คน การประท้วงดำเนินไป ๓ วัน จนทำให้คณะกรรมการบริหารธนาคารโลกตัดสินใจเลื่อนการพิจารณาให้เงินกู้โครงการเขื่อนปากมูนออกไป จนกว่าการประชุมผู้ว่าธนาคารโลกจะเสร็จสิ้น โดยจะเดินทางมาหาข้อมูลในพื้นที่และพบชาวบ้าน แต่ในเวลาต่อมาที่ประชุมธนาคารโลกก็ได้อนุมัติเงินกู้รัฐบาลไทยจำนวน ๒๒ ล้านเหรียญหรือ ๕๖๗ ล้านบาท ด้วยมติไม่เป็นเอกฉันท์ขณะที่ตัวแทนชาวบ้านยื่นหนังสือประณามประเทศที่ลงมติให้เงินกู้แก่โครงการเขื่อนปากมูน และเรียกร้องให้ประเทศเหล่านั้นรับผิดชอบต่ออนาคตของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูน

ผลกระทบที่เกิดขึ้น

การก่อสร้างเขื่อนปากมูนได้ดำเนินการไปท่ามกลางการประท้วง การคัดค้านจากชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง การก่อสร้างสันเขื่อนและทางระบายน้ำได้มีการระเบิดแก่งอย่างน้อยสองแก่งเพื่อทำร่องระบายน้ำ และการกักเก็บน้ำที่ให้น้ำต้องท่วมแก่งต่างๆ อีกกว่า ๕๐ แก่ง ยิ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศสายน้ำเป็นอย่างมากโดยเฉพาะผลกระทบต่อพันธุ์ปลา จนทำให้รัฐบาลต่อมาตั้งกรรมการขึ้นมาศึกษาผลกระทบและได้มีการจ่ายค่าชดเชยให้กับชาวบ้านมากกว่าสี่พันครอบครัวในเวลาต่อมา ขณะที่ กฟผ. อ้างว่าได้สร้างบันไดปลาโจนเพื่อให้ปลาข้ามไปยังต้นน้ำ แต่ในความเป็นจริงแล้วปลาไม่สามารถข้ามไปได้จริงตามที่ กฟผ. ได้โฆษณาไว้

ด้านเศรษฐกิจความคุ้มค่า เมื่อโครงการเขื่อนปากมูนสร้างเสร็จจริงในปี ๒๕๓๗ ได้มีการใช้งบประมาณเพิ่มขึ้นเกือบสองเท่าของงบที่ตั้งไว้คือ ๓,๘๘๐ ล้านบาท เป็น ๖,๖๐๐ ล้านบาท ซึ่งในเวลาต่อมาผลการศึกษาของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย (TDRI) ภายใต้การอำนวยการของคณะกรรมการเขื่อนโลก ได้ชี้ให้เห็นว่าโครงการเขื่อนปากมูนนั้นไม่มีความคุ้มค่า ถือเป็นโครงการที่ล้มเหลวไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน แม้จะคำนวณต่อไปอีก ๕๐ ปีตามที่โครงการคาดการณ์ไว้

ด้านสาธารณสุข สุขภาพอนามัยของชาวบ้านย่ำแย่ลงอันเนื่องมาจากไม่มีรายได้ ไม่มีปลาในแม่น้ำให้จับต่อไป ในทางกลับกันเมื่อเกิดการกักเก็บน้ำน้ำจึงเน่าเสีย เป็นแหล่งแพร่เชื้อโรค จากสถิติของกระทรวงสาธารณสุขชี้ให้เห็นถึงการเกิดโรคพยาธิใบไม้ในตับสูงขึ้น เพราะน้ำนิ่งเชื้อโรคมักขึ้น อีกทั้งยังต้องวิตกกังวลกับโรคพยาธิใบไม้ในเลือด ซึ่ง กฟผ. ยืนยันว่าไม่มี ขณะที่กระทรวงสาธารณสุขกลับรณรงค์และจัดอบรมในการป้องกันให้กับชาวบ้านทุกหมู่บ้านในละแวกอ่างเก็บน้ำจนชาวบ้านไม่กล้าลงน้ำ อีกทั้งการระบาดของหอยคัน ทำให้ชาวบ้านบางคนที่ไม่สามารถลงน้ำได้เพราะเกิดผื่นคันตามตัว อย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้

ด้านระบบนิเวศ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเรื่องพันธุ์ปลา ที่มีจำนวนและปริมาณลดลงอย่างมาก จนชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบโดยตรงต้องออกมาชุมนุมเรียกร้องให้ กฟผ. รัฐบาล และธนาคารโลก ร่วมกันรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้นในวันนี้โดยชาวบ้านได้เรียกร้องให้ทั้ง ๓ องค์กรนี้จัดทำที่ดินให้ครอบครัวละ ๑๕ ไร่ เพื่อเยียวยาและฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนสองฝั่งแม่น้ำมูล ชาวบ้านได้รวมตัวกันจัดตั้งหมู่บ้านแม่ภูม่นันยีนขึ้นที่ริมสันเขื่อนปากมูล มาตั้งแต่วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๒ เพื่อยืนยันข้อเรียกร้องที่พึงมีพึงได้ตามสิทธิที่ตนเองควรได้รับ หากแต่หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ทั้ง กฟผ. รัฐบาล และธนาคารโลก กลับเพิกเฉย ปิดข่าว ปิดหู ปิดตา ประชาชนอย่างต่อเนื่อง รายงานของธนาคารโลก ระบุว่าชาวบ้านอยู่ดีกินดี จับกุ้งขายรายได้ดีกว่าเดิม รัฐบาลไทยป้ายสีว่าชาวบ้านไม่ได้เดือดร้อน ชาวบ้านที่มาชุมนุมมีเบื้องหลังต้องการล้มรัฐบาล อีกทั้ง กฟผ. กล่าวหาว่าชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแต่มีมือที่สามมาขูดการชุมนุมจึงยึดเยื้อและยาวนาน นั่นเป็นการชี้ชัด ถึงการไม่ยอมรับความเป็นจริงที่ประจักษ์อยู่ต่อหน้า

ด้านพลังงานไฟฟ้า จากผลการศึกษาของคณะกรรมการเขื่อนโลก ได้ชี้ให้เห็นว่าเขื่อนปากมูลไม่สามารถผลิตพลังงานได้ตามที่วางแผนไว้ ซึ่งผลิตได้จริงไม่ถึง ๑ เปอร์เซ็นต์ ของพลังงานที่ใช้อยู่ในประเทศไทย อีกทั้งท่ามกลางวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ความต้องการพลังงานลดลงเป็นอย่างมาก จึงแทบจะไม่มีคามจำเป็นที่ต้องใช้พลังงานไฟฟ้าที่ผลิตจากเขื่อนปากมูล

เป็นความจริงที่เกิดขึ้นและยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน ที่ชาวบ้านคนยากคนจนถูกกระแสการพัฒนากระหน่ำทำลายจนชุมชนล่มสลาย ธรรมชาติถูกทำลายจนย่อยยับ นอกจากนั้นยังจะหวังพึ่งการแก้ไขปัญหาจากหน่วยงาน หรือองค์กรที่ก่อปัญหา อย่าง กฟผ. รัฐบาล และธนาคารโลก ไม่ได้อย่างแน่นอน ประชาชนจึงต้องรวมตัวกัน จนก่อเกิดเป็นเครือข่ายองค์กรภาคประชาชนที่เข้มแข็งในนาม สมัชชาคนจน กระนั้นก็ตาม กฟผ. รัฐบาล และธนาคารโลก ก็ไม่ใส่ใจในปัญหาปล่อยให้ชาวบ้านต้องเผชิญกับปัญหาที่ตนไม่ได้ก่อ จนนักวิชาการจากหลายส่วนจึงได้ร่วมกันจัดเวทีระดมความคิดเห็น ในวันที่ ๒๐-๒๑ เมษายน ๒๕๕๓ ณ.หมู่บ้านแม่ภูม่นันยีน เป็นเวทีอภิปราย “คนจนกับทางออกของสังคมไทย” เพื่อร่วมกันแสวงหาทางออก ร่วมกัน โดย อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์, คุณอานันท์ ปันยารชุน, อาจารย์เสนห์ จามริก, อาจารย์ประเวศ วะสี, อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, อาจารย์สุริชัย หวันแก้ว, อาจารย์เกษียร เตชะพีระ, อาจารย์วรวิทย์ เจริญเลิศ, อาจารย์บัณฑุร อ่อนดำ, อาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม, ดร. ม.ร.ว.อคิน รพีพัฒน์ เป็นต้น

บทเรียน และทางออก ที่ต้องสรุป

๓๐ ปี ของการพัฒนาที่ผ่านมา โครงการของรัฐได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมาก เมื่อสิ่งแวดล้อมเสียหายชีวิตความเป็นอยู่ก็ถูกกระทบเนื่องจึงอาจกล่าวได้ว่าการเกิดขึ้นของขบวนการประชาชนอย่างสมัชชาคนจนนั้น เป็นผลผลิตของการล่มสลายของสิ่งแวดล้อมของไทย เป็นการแสดงออกถึงการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิของตน และเพื่อให้ได้มาซึ่งสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น การแย่งชิงการใช้ทรัพยากรในชนบทมากขึ้น ก่อให้เกิดการสูญเสียไปถึงชีวิตความเป็นอยู่ สมัชชาคนจนก็เป็นผลผลิตมาจากความขัดแย้งในการช่วงชิงทรัพยากร ผู้ไร้อำนาจเป็นผู้เสียเปรียบ ดังนั้นจึงต้องรวมตัวกัน

เพื่อสร้างเวทีของการเคลื่อนไหว ระดมพลังเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับ ข้าราชการ รัฐบาล และองค์กรข้ามชาติ ในแง่นี้ จะเห็นว่า **สมัชชาคนจน เป็นขบวนการเพื่อสร้างความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมอันเป็นเรื่องความยุติธรรมสมัยใหม่ที่ไม่เหมือน ความยุติธรรมสมัยก่อน**

ทางออกที่เหลืออยู่ของประชาชนคนยากคนจน ในวันนี้เห็นจะมีเพียงแต่การรวมกลุ่ม รวมตัวกัน สร้างพลัง กัดดัน ต่อรอง เรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านนโยบายและกฎหมาย เพื่อประโยชน์ของคนจน คนทั้งชาติ ประสานพันธมิตร ทุกหมู่เหล่าร่วมกันปกป้องผลประโยชน์ของชาติ ปรับเปลี่ยนนโยบายการพัฒนาประเทศแบบล้างผลาญไปสู่แนวทางการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน ทั้งเพื่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม ปกป้องการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบของบริษัทข้ามชาติ รัฐบาลซึ่งเป็นเครื่องมือของทุนข้ามชาติในการให้เข้ามาขูดรีดคนไทย ทั้งในรูปแบบการเงิน การพัฒนา การอ้างความช่วยเหลือต่างๆ นานาหลายรูปแบบ สังคมจึงต้องตื่นตัวและรู้เท่าทันรูปแบบการลอบบี้แบบใหม่ ในนาม “การพัฒนา”

ต่อกรณีปัญหาเขื่อนปากมูน กฟผ. รัฐบาล และธนาคารโลก ที่ข่มขู่รับในความผิดพลาดที่เกิดขึ้น โดยการเปิดประตูเขื่อน ๔ เดือน เพื่อให้แม่น้ำไหลอย่างอิสระ และฟื้นฟูระบบนิเวศลำน้ำให้ปลาจากแม่น้ำโขงกลับเข้ามาหล่อเลี้ยงคนสองฝั่งแม่น้ำมูน ตามข้อเรียกร้องของชาวบ้านและผลสรุปจากงานวิจัยได้ชี้ให้เห็นแล้วว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้งบประมาณจากเขื่อนปากมูน อีกทั้งควรเยียวยาชาวบ้าน ชุมชน และสภาพแวดล้อมที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาที่ผิดพลาดเช่นนี้

กฟผ. รัฐบาล และธนาคารโลก ควรสรุปบทเรียนการพัฒนาที่ผิดพลาด กรณีปัญหาเขื่อนปากมูนนี้เป็นบทเรียนในการวางแผนโครงการขนาดใหญ่ที่ต้องรอบคอบและรับฟังเสียงประชาชน รวมทั้งทบทวนแนวทางการพัฒนาที่เน้นอุตสาหกรรม ทั้งที่ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม แนวทางการเกษตรกรรมยั่งยืน แนวทางการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน ห่วงใยคนจน ห่วงใยสภาพแวดล้อม จึงจะสามารถฝ่าข้ามวิกฤตสิ่งแวดล้อมได้ หากยังส่งเสริมการทำลายชุมชนทำลายสภาพแวดล้อมดังที่เป็นอยู่ ก็คงยากที่จะอยู่อย่างมีความสุขได้ทั้งสังคมไทยและสังคมโลก

บทเรียน กลุ่มราษฎรรักป่า : องค์กรและเครือข่าย กรณีเขื่อนแก่งเสือเต้น

บทนำ

เขื่อนแก่งเสือเต้น โครงการพัฒนาเขื่อนขนาดใหญ่ของรัฐ ได้ผลักดันให้ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบ รวมตัวกันต่อสู้คัดค้านโครงการอภัยนี้ โดยการจัดตั้งกลุ่มราษฎรรักป่า และต่อมามีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชน ตะกอนยมขึ้น เพื่อเป็นแกนหลักในการร่วมกันต่อสู้ คัดค้านโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น บทเรียนประสบการณ์ ๑๘ ปี ของการต่อสู้คัดค้านโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น เป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาองค์กรชุมชน ในการยืนหยัดต่อสู้คัดค้านโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น

ลักษณะพิเศษ

๑. กลุ่มราษฎรรักษาป่า เป็นกลุ่มขนาดเล็ก มีสมาชิกหลักใน ๔ หมู่บ้าน ซึ่งเป็นเครือญาติกัน รวมแล้วประมาณ ๑,๐๐๐ ครอบครัว จึงทำให้กลุ่มราษฎรรักษาป่ามีการสื่อสาร การรับรู้ การทำความเข้าใจกันได้ง่าย และรับรู้เรื่องต่างๆอย่างมีประสิทธิภาพ
๒. ลักษณะเครือญาติมีการถ่ายทอดการรับรู้ข้อมูลกันอย่างต่อเนื่องการไปเยี่ยมเยียนพบปะพูดคุยปรึกษาหารือกันโดยตลอด
๓. หมู่บ้านมีลักษณะการอยู่แบบใกล้ชิดกัน หลังคาติดกัน การสื่อสารกันจึงเป็นไปได้ง่าย
๔. มีการสื่อสารผ่านหอกระจายข่าวของชุมชนให้ชาวบ้านได้รับรู้ข่าวสารทั้งหมู่บ้าน
๕. มีแกนนำที่มีลักษณะบุคลิกการเป็นผู้นำและก็มีความแหลมคม มีศักยภาพในการเป็นผู้นำสูง และเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน
๖. หมู่บ้านมีฐานทางเศรษฐกิจที่ดีมีรายได้จากการต้มเหล้า (สุรากลั่นชุมชน) และการพึ่งพาจากทรัพยากรธรรมชาติตามฤดูกาลของพื้นที่ป่าแม่ยม
๗. หมู่บ้านมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีอายุกว่า ๒๐๐ ปี ทำให้ชาวบ้านมีความผูกพันกับชุมชนเป็นที่เกิด ที่ตายของบรรพบุรุษมาหลายชั่วอายุ จึงทำให้ชาวบ้านมีกำลังใจในการปกป้องแผ่นดินเกิด แผ่นดินตายของตนเอง

วัฒนธรรมองค์กร

เนื่องจากกลุ่มราษฎรรักษาป่า เป็นองค์กรขนาดเล็กมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติเป็นพื้นฐาน จึงมีวัฒนธรรมการนับถือกันในหมู่เครือญาติ มีการปรึกษาหารือกันมีการส่งคนไปคุยกันในหมู่เครือญาติ หลายเครือญาติที่มีบทบาทหรือมีความถนัดในเรื่องของการหนุนช่วยองค์กรของชุมชน ซึ่งกลุ่มราษฎรรักษาป่า มีกรรมกรที่ทำจากหลายตระกูลหลากหลายเครือญาติ จึงทำให้สามารถช่วยกันผลักดัน และทุกเครือญาติก็มีความมุ่งหมายอันเดียวกันคือไม่อยากจะถูกอพยพโยกย้ายออกจากชุมชน อันเนื่องมาจากการสร้างเขื่อน ดังนั้นจึงเป็นภารกิจของคนหรือองค์กรที่มุ่งให้ความสำคัญและสนับสนุนกลุ่มราษฎรรักษาป่าที่จะปกป้องพิทักษ์รักษาป่าสักทองเพื่อไม่ให้เกิดโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น

วิสัยทัศน์องค์กร

เป้าหมายหรือมุมมองที่กลุ่มราษฎรรักษาป่า กลุ่มเยาวชนตะกอนยม และชุมชนทั้ง ๔ หมู่บ้าน เห็นพ้องต้องกัน คือการอยู่แบบวิถีชีวิตชุมชนที่มีความสุขมีความเป็นญาติพี่น้อง และอยากจะทำวิถีชีวิตวัฒนธรรมเหล่านี้เพื่อลูกหลาน มุมมองที่เห็นได้ชัดก็คือการร่วมมือกันคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น ไม่ว่าจะเป็นเด็ก ผู้ใหญ่ รวมไปถึงผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มหลักที่ให้ความสำคัญมากในเรื่องการคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น ก็เห็นพ้องต้องกันว่าต้องหยุดเขื่อนแก่งเสือเต้น โดยที่ไม่ได้คิดหรือตระหนักว่ายังมีปัญหาที่ซับซ้อนอยู่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการประกาศเขตอุทยานทับที่ทำกินและปัญหาเรื่องโฉนดสิทธิที่ดิน

ทำกินที่อยู่อาศัย เมื่อมีการประกาศเขตอุทยานในปี ๒๕๒๙ ซึ่งประกาศหลังจากชาวบ้านตั้งชุมชนมาก่อนหน้านี้กว่า ๒๐๐ ปี ดังนั้นแล้วชาวบ้านจึงเห็นว่าองค์กรมีเป้าหมายวิสัยทัศน์ที่จะปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติ มีกฎระเบียบมากมายที่ออกมาโดยชุมชน เพื่อที่จะปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงป่าสักทอง องค์กรนี้ได้เห็นความสำคัญของการมีป่าที่เป็นซูปเปอร์มาร์เก็ตชุมชน และร่วมกันพิทักษ์รักษาป่านี้ไว้ เพื่อเป็นฐานที่มั่นคงในเชิงเศรษฐกิจและความมั่นคงทางอาหารในระยะยาว

โครงสร้างองค์กร

กลุ่มราษฎรรักษาป่ามีแกนนำกลุ่มซึ่งเรียกว่าประธาน และรองประธาน มีฝ่ายற்றுฎีก ฝ่ายธุรการจัดการ ซึ่งก็ไม่แตกต่างจากโครงสร้างขององค์กรอื่น ที่น่าสนใจก็คือโครงสร้างแบบนี้ได้มีการยอมรับและมีประสิทธิภาพในเรื่องของการผลักดันการต่อสู้เพื่อคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น ข้อนี้อาจจะเป็นลักษณะพิเศษขององค์กรนี้ โดยมีกานันเป็นแกนหลัก มีนายกองค์การบริหารส่วนตำบล มีสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกในหมู่บ้านที่คัดค้านโครงการเขื่อน

ดังนั้นในโครงสร้างองค์กรจึงมีพลังอำนาจมากในการต่อสู้ ซึ่งในเรื่องของแกนนำที่มีลักษณะเด่น และเป็นแกนนำแบบเป็นทางการซึ่งอยู่ภายใต้ระบบราชการ แกนนำเหล่านี้จึงมีลักษณะพิเศษไม่ยอมจำนนต่อระบบราชการทั้งกานัน ผู้ใหญ่บ้าน และ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล พร้อมทั้งจะลาออกทุกเมื่อถ้าหากราชการมีคำสั่งให้ผลักดันหรือสนับสนุนโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น

สมาชิก

สมาชิกขององค์กร คือ ชาวบ้านประมาณ ๑,๐๐๐ กว่าครอบครัวที่มีฐานที่มั่นที่อยู่อาศัยในพื้นที่ที่จะสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น สมาชิกกว่า ๑,๐๐๐ กว่าครอบครัวนี้ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ยังไม่มีปัญหามาก แต่ภาวะทางเศรษฐกิจได้ทำให้สมาชิกครอบครัวและสมาชิกขององค์กรมีภารกิจกันทุกคนไม่ว่าจะเป็นเด็ก คนหนุ่มสาวรวมไปถึงคนเฒ่าคนแก่ ซึ่งหนุ่มสาววัยแรงงานบางส่วนออกไปหางานทำนอกชุมชน เนื่องจากว่าสิ่งที่เรียนมาไม่สามารถหางานทำในหมู่บ้านได้ ที่สำคัญคือมีโรงงานอุตสาหกรรมเปิดรับแรงงาน ซึ่งเป็นรายได้ส่วนหนึ่งที่จะนำมาเลี้ยงครอบครัว สมาชิกที่เป็นคนวัยกลางคนซึ่งมีหน้าที่หลักเหมือนกันในเรื่องของการหารายได้ คือการต้มเหล้า (สุรากลั่นชุมชน) การเก็บหาของป่า การค้าขาย เพราะฉะนั้นสมาชิกที่อยู่ในองค์กรหรือเครือข่ายนี้ก็จะทำหน้าที่ในเชิงเศรษฐกิจคือการหารายได้หลักเข้าสู่ครอบครัว ส่วนคนเฒ่าคนแก่ ก็มีรายได้จากโรงงานเหล้าที่เป็นเศรษฐกิจของชุมชนซึ่งมีการจ้างงาน เช่น การล้างขวด การบรรจุกล่อง การบรรจุเหล้า ซึ่งก็จะสามารถจ้างงานคนเฒ่าคนแก่ได้และเป็นงานที่ทำอยู่ในชุมชน นอกจากนั้น ยังมีงานเกษตรที่จะต้องทำ เช่น ข้าวโพด ข้าว การทำสวน

อำนาจการตัดสินใจ

อำนาจการตัดสินใจขององค์กรอยู่ที่สมาชิก ก็คือชาวบ้านในชุมชนและองค์กร แต่ว่าเข้าข่ายเตรียมการล่วงหน้า เพราะว่าการประชุมในแต่ละครั้งชาวบ้านไม่ได้มาทั้งหมด ดังนั้นแกนนำหรือผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจก็จะเตรียมคำตอบหรือเตรียมกระทู้หรือเตรียมคำถามไว้แล้วเพื่อที่จะหาข้อสรุป เพราะว่าชาวบ้านไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องต่างๆ มากนัก ดังนั้นแกนนำจึงมีบทบาทและมีความสำคัญที่จะเตรียมคำถามเพื่อที่จะเอาคำตอบชนิดที่เรียกว่าถามตอบสำเร็จรูปในการเตรียมการ ดังนั้นการตัดสินใจจึงอยู่ที่แกนนำ ซึ่งมีการประชุมกันหลายระดับ ไม่ว่าจะเป็นแกนนำที่เป็นทางการหรือแกนนำในระดับเครือข่ายได้ตัดสินใจมาระดับหนึ่งแล้ว แล้วก็นำมาขอสนับสนุน แต่ที่น่าสนใจก็คือว่า การตัดสินใจแต่ละครั้งจะนำมาสู่การปรึกษาหารือ และตัดสินใจร่วมในหมู่บ้านหรือหมู่สมาชิกที่กลุ่มได้เปิดเวทีในการที่จะปรึกษาหารือและตัดสินใจร่วมกัน

ทรัพยากร

ทรัพยากรแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ทรัพยากรที่ชุมชนที่ทำได้จากพื้นที่ ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์มาก ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าซูปเปอร์มาร์เก็ตของชุมชนก็คือป่า ป่ามีแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ที่สามารถสร้างรายได้ อย่างมหาศาล ดังที่รายงานวิจัยของ ดร.คุณหญิงสุมณฑาพร เสถียรไทย ได้ศึกษาไว้ว่าทรัพยากรในพื้นที่เหล่านี้มีความอุดมสมบูรณ์มากไม่ว่าจะเป็น ผัก เห็ด หน่อไม้ รวมถึงสัตว์ป่าซึ่งมีอยู่บ้าง แต่ทรัพยากรที่จะพูดถึงในฐานะขององค์กรหรือกลุ่ม คือ เรื่องเงิน กลุ่มนี้มีเงินหรือมีงบประมาณในการดำเนินงานกิจกรรมทางสังคม กิจกรรมการคัดค้านเขื่อนอย่างต่อเนื่อง เพราะมีการเก็บเงินจากสมาชิกเป็นรายครอบครัว โดยเก็บครอบครัวละ ๑๐๐ บาท หรือ หลังคาละ ๑๐๐ บาท ต่อ ๑ ปี เพื่อที่จะเป็นกองทุนในการต่อสู้คัดค้านเรื่องเขื่อน โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการในการจัดเก็บและการใช้จ่ายอย่างเป็นระบบ จึงทำให้ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน และจะมีการเก็บอย่างต่อเนื่องเมื่อมีการต่อสู้ ซึ่งรายจ่ายคร่าวๆ ที่เกิดขึ้นในการต่อสู้เรื่องเขื่อนที่ผ่านมามีชาวบ้านหมดไปกว่า ๒ ล้านบาท นอกจากนี้ทรัพยากรที่มาจากข้างนอกอีกมหาศาล ซึ่งไม่สามารถประเมินมูลค่าได้ ไม่ว่าจะเป็นการหนุนช่วยในเชิงกิจกรรมหรือการหนุนช่วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการดูงาน การไปร่วมกิจกรรมการประชุม ชุมชนมีงบประมาณในการที่จะส่งตัวแทนของชุมชนไปเพื่อที่จะแลกเปลี่ยน โดยสามารถที่จะรองรับและเลี้ยงดูตัวเองได้ในเบื้องต้น ที่สำคัญในช่วง ๑๕ ปีที่ผ่านมา ชุมชนหรือกลุ่มราษฎรรักป่าได้ส่งตัวแทนไปเรียนรู้ดูงานในทุกพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องเขื่อนและนำมาสรุปบทเรียนให้กับชาวบ้านฟัง เพื่อที่จะนำไปสู่การเสริมสร้างพลังในการต่อสู้คัดค้านโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น

เครือข่าย

กรณีเขื่อนแก่งเสือเต้นเป็นเครือข่ายหนึ่งของสมัชชาคนจน ซึ่งเริ่มมาจากการรวมตัวของชาวบ้าน ผู้ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน และการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นเครือข่ายเขื่อนแห่งประเทศไทย ตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ หลังจากนั้น ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ก็ได้ร่วมกันจัดตั้งเป็นเครือข่ายสมัชชาคนจนและร่วมกันต่อสู้ ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้เมื่อ ๙๙ วันที่หน้าทำเนียบรัฐบาล ก็มีการส่งตัวแทนหมุนเวียนกันมาต่อสู้ นอกจากนี้ กลุ่มราษฎรรักป่าได้เข้าร่วมกันเป็นเครือข่ายของสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ ซึ่งรับผิดชอบในเรื่องของการต่อสู้ชาวบ้านในภาคเหนือ ในระดับสากลกลุ่มราษฎรรักป่าได้ส่งตัวแทนเข้าร่วมการประชุมผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการสร้างเขื่อนทั่วโลก

กิจกรรม และกระบวนการ

กิจกรรม กระบวนการ ต่อชุมชน สังคม และนานาชาติ

ชาวบ้านได้มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อที่จะอธิบายต่อสังคมสาธารณะ ที่สามารถสรุปใจความสาระสำคัญของกิจกรรมกลุ่มราษฎรรักป่า คือ เรื่องการบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ ตามความเชื่อและประเพณีของล้านนา การบริจาคโลหิต การปลูกต้นไม้ ซึ่งกลุ่มราษฎรรักป่าได้เป็นแกนหลักในการผลักดันกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของเครือข่ายเขื่อนในระดับภาคและระดับนานาชาติ ซึ่งหมุนเวียนเปลี่ยนกันไปในแต่ละพื้นที่

ข้อมูล เอกสาร

กลุ่มราษฎรรักป่ามีข้ออ่อนในเรื่องการจัดทำข้อมูลเอกสาร ซึ่งถือว่าเป็นข้ออ่อนของทุกๆ กลุ่ม และทุกๆ องค์กรในเชิงขององค์กรชาวบ้าน แต่ว่ามีลูกหลานที่ทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลเอกสารและแกนนำในระดับพื้นที่ก็เห็นความสำคัญและให้มีการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลข่าวสาร เพื่อการคัดค้านเขื่อนแก่งเสือเต้นขึ้น โดยใช้ห้องสมุดประชาชนและศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนเดิม มาจัดตั้งเป็นกลุ่มตะกอนยม และใช้สถานที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลหลังเก่า ปรับปรุงเป็นศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนตำบลสะเอียบในปัจจุบัน เพื่อใช้ในการรวบรวมข้อมูลข่าวสารในการคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น

พันธมิตร

ในส่วนของกลุ่มราษฎรรักป่าอาจจะไม่ชัดเจน แต่ว่าแกนนำและกลุ่มที่ทำหน้าที่หลักในการประสานงานได้ทำหน้าที่ในการประสานพันธมิตรในหลายระดับ ไม่ว่าจะเป็นในระดับรัฐมนตรี ระดับ ปลัดกระทรวง หรือระดับผู้มีอำนาจในระดับจังหวัด ในระดับอำเภอ รวมถึงการประสานพันธมิตรในเครือข่ายขององค์กรภาคประชาชน ซึ่งมีการติดต่อสื่อสารกันอย่างต่อเนื่อง

การณรงค์เผยแพร่

กลุ่มได้มีกิจกรรมที่สื่อสารกับสังคม คือ กิจกรรมบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ และกิจกรรมเฝ้าระวัง การตัดไม้ทำลายป่า การชุมนุมแบบสันติวิธีแสดงจุดยืนการคัดค้านโครงการเขื่อน ซึ่งสามารถที่จะประสาน กับสื่อมวลชนและองค์กรที่ทำงานร่วมกับภาครัฐ เพื่อที่จะทำความเข้าใจและรณรงค์ต่อสังคม ในเรื่องของการมีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าและแม่น้ำเพื่อที่จะสื่อสารต่อสังคม

สื่อ

สื่อคือใจกลางสำคัญ กลุ่มราษฎรรักษาป่าก็ได้ทำหน้าที่ประสานสื่อมวลชน โดยเฉพาะสื่อในท้องถิ่น เพื่อที่จะทำความเข้าใจในเรื่องของเขื่อนแก่งเสือเต้นว่าทำไมชาวบ้านต้องคัดค้านเขื่อนนี้ จนทำให้สื่อมากกว่า ครึ่งหนึ่งในพื้นที่เข้าใจและผลักดันคัดค้านโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้นร่วมกับองค์กรชาวบ้าน วิธีของแกนนำ คือการร่วมหัวจมท้ายเข้าไปรับรู้และร่วมทุกข์ร่วมสุขกับสื่อมวลชนในระดับท้องถิ่น ไม่ว่าจะป็นงานบวช งานแต่ง หรือมีกิจกรรมร่วมกับสื่อในพื้นที่ ซึ่งทำให้มีการยอมรับจากสื่อในพื้นที่มากขึ้น รวมถึงการประสาน สื่อมวลชนในส่วนกลาง ซึ่งลูกหลานได้ทำหน้าที่ในการประสานสื่อมวลชนส่วนกลางลงไปเพื่อที่จะทำ ความเข้าใจในเรื่องนี้ เพื่อขยายต่อสังคมอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้กรณีเขื่อนแก่งเสือเต้นได้เป็นที่รับรู้และ เข้าใจกับสังคมมากขึ้น

เครือข่ายผู้คัดค้านเขื่อนในภูมิภาคต่างๆ

International Rivers Network
1847 Berkeley Way
Berkeley CA 94703, USA
Tel: + 1 510 848 1155
Email: info@irn.org
Web: www.irn.org
Provides support to local communities and NGOs who are fighting destructive dams.

Africa

African Rivers Network
C/- Mr. Frank Muramuzi
National Association of Professional Environmentalists (NAPE), Uganda
P.O. Box 29909, Kampala, Uganda
Phone: + 256 77 492362
Email: nape@nape.or.ug
Web: www.nape.or.ug
Network of communities and NGOs advocating for sustainable use of African water resources.

Mr. Hope Ogbeide
Society for Water and Public Health Protection (SWAPHEP), Nigeria
248 Uselu-Lagos Road, Ugbouto, Benin City, Nigeria
Phone: + 234 803 742 4999

Email: swaphep@yahoo.com
SWAPHEP works to increase local peoples' access to clean water and to promote the sustainable management of freshwater resources in Nigeria.

Liane Greeff
Environmental Monitoring Group,
South Africa
P.O. Box 13378
7705 Mowbray, South Africa
Tel: + 27 21 448 2881
Email: rivers@kingsley.co.za
Web: www.emg.org.za
Provides support to organizations and communities working to stop dams and protect rivers in Africa.

Europe

European Rivers Network
8 rue Crozatier,
43000 Le Puy, France
Phone: + 33 471 02 08 14
Email: info@rivernet.org
Web: www.ern.org
Network of European groups, organizations and people working to protect Europe's rivers.

Latin America

MAB - Movimento dos Atingidos por Barragens
HIGS Quadra 705, Asa Sul, Bloco K, Casa 11
Brasilia/DF, Brasil CEP: 70350-711
Phone: + 55 61 3242 8535
Email: mab@mabnacional.org.br
Web: www.mabnacional.org.br
Brazil's national movement of dam-affected people.

Elba Stancich
Taller Ecologista
Casilla de Correo 441
CP 2000 – Rosario, Santa Fe, Argentina
Phone: + 54 341 426 1475
Email: info@taller.org.ar
Web: www.taller.org.ar
Helps coordinate REDLAR: the Latin American Network Against Dams, and for Rivers, their Communities, and Water.

Gustavo Castro Soto
Edupaz
Periferico Pte.17-8B, Cda.Cuatro Caminos Col. San Mart n; 29240 San Crist bal de Las Casas Chiapas, Mexico
Phone: + 52 967 631 5474
Email: guscastro@laneta.apc.org
Helps coordinate the Mesoamerican Movement Against Dams.

South Asia

Himanshu Thakkar
South Asian Network on Dams, Rivers and People (SANDRP)
86-D, AD block, Shalimar Bagh, Delhi 110 088, India
Phone: +91 11 2748 4654
Email: ht.sandrp@gmail.com
Web: www.sandrp.in
Shares information on dam-building in India and provides contacts for dam-fighters in India.

Gopal Siwakoti 'Chintan'
Water and Energy Users Federation- Nepal
G.P.O Box 2125
60 New Plaza Marga
Kathmandu, Nepal
Phone: +977 1 442 9741
Email: gopalchintan@gmail.com
Web: www.wafed-nepal.org
National network of water and energy project-affected people and local concerned groups in Nepal. Also helps coordinate South Asian network of groups working on dam and river issues.

Amjad Nazeer
Sungi Development Foundation
H.7-A, Street 10, F-8/3
Islamabad, Pakistan
Phone: +92 51 228 2481
Email: amjad.nazeer@sungi.org
Web: www.sungi.org
Helps communities defend their rights and get benefits from development projects in Pakistan.

East and Southeast Asia

Rivers Watch East and Southeast
Asia

C/- Joan Carling, RWESA Coordinator

Cordillera People's Alliance

P.O. Box 975

2600 Baguio City, Philippines

Phone: +63 74 442 2115

Email: joan@cpaphils.org

Web: www.rwesa.org

*Network of NGOs and dam-affected
people in East and Southeast Asia
working to stop destructive river
development projects.*

Friends of the Earth Japan

3-17-24-2F Majiro Toshima-ku

Tokyo 171-0031, Japan

Phone: +81 3 3951 1081

Email: finance@foejapan.org

Web: www.foejapan.org

*Monitors the policies and projects of
the Japan Bank for International
Cooperation (JBIC).*

